

Sosyal Bütünleşmeyi Teşvik Eden Öğretmenler: Mültecilerin Dâhil Edilmesi için Sanat Temelli Yaklaşım

Teachers Fostering Social Integration: Arts-based Approach for Refugee Inclusion

Pervin Oya Taneri, Özlem Yeşim Özbek

Yazar Bilgileri

Pervin Oya Taneri
Doç. Dr., Orta Doğu Teknik
Üniversitesi, Eğitim Bilimleri,
ptaneri@metu.edu.tr

Özlem Yeşim Özbek
Doç. Dr., Çankırı Karatekin
Üniversitesi, Eğitim Bilimleri,
ozacik@yahoo.com

ÖZ

Çağdaş toplumlarda göç, karmaşık bir küresel süreç olup siyasi, ekonomik ve sosyokültürel faktörlerin etkileşimi sonucu şekillenir. Mülteci ve göçmen hareketlilikleri, ev sahibi toplumlarda demografik, kültürel ve sosyo-mekânsal dönüşümlere yol açar. Bu çalışmada, sanat temelli eylem araştırması yöntemiyle mültecilere yönelik tutumlar incelenerek, göçün bu dinamikler üzerindeki etkileri daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır. Yaşları 19 ile 43 arasında değişen, %92'si öğretmen ve %7,7'si öğretmen adayı olan yirmi altı katılımcı, mülteci sorunlarına odaklanan çevrim içi bir drama atölyesine katılmıştır. Kelime ilişkilendirme, cümle tamamlama, sıralama ve yansıtıcı tekniklerin kullanıldığı atölye empati kurmayı kolaylaştırmıştır. Çeşitli sanatsal yöntemler kullanılarak toplanan veriler içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Bu analiz, verilerdeki örüntüleri, temaları ve anlamları belirginleştirmiştir. Bulgular, drama atölyesinin katılımcıların mültecilere yönelik empati ve özgeci tutumlarını nasıl geliştirdiğini açıkça göstermektedir. Katılımcılar zorunlu göçün önyargı, yoksulluk ve mülksüzleştirme gibi olumsuz etkilerinin farkına varmıştır. Araştırma, katılımcıların göçün bireylerin yaşamlarının çeşitli yönlerini etkileyen sosyal boyutlarının farkında olduklarını vurgulamaktadır. Öğretmenlerin sosyal bütünleşme, anlayış, önyargıların azaltılması ve mültecilere yönelik ayrımcılıkla mücadeleyi teşvik etmedeki hayati rolünün altını çizmektedir. Öğretmenler, sosyal uyumu savunarak mülteci nüfus ile ev sahibi toplumlar arasında barış içinde bir arada yaşamaya katkıda bulunabilirler.

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler

Sanat-temelli araştırma
Drama
Öğretmenlerin mülteci ve göç algısı
Yansıtıcı teknikler

Keywords

Arts-based research
Drama
Teachers' perception of refugees and migration
Reflective techniques

Makale Geçmişi

Geliş: 22.02.2024
Kabul: 20.06.2024

ABSTRACT

Migration in contemporary societies is a complex global process shaped by the interplay of political, economic, and sociocultural factors. Refugee and migrant movements lead to demographic, cultural, and socio-spatial transformations in host societies. This study, using an arts-based action research approach, examined attitudes towards refugees and aimed to better understand the impact of migration on these dynamics. Twenty-six participants, aged 19 to 43, of whom 92% were teachers and 7.7% were teacher candidates, participated in an online drama workshop focusing on refugee issues. The workshop, using techniques such as word association, sentence completion, ranking, and reflection, facilitated empathy. Data collected using various artistic methods, including drawing, frozen images, role-playing, and drama, were analyzed using content analysis. The findings clearly demonstrated how the drama workshop enhanced participants' empathy and altruistic attitudes towards refugees. Participants became aware of the negative impacts of forced migration, such as prejudice, poverty, and dispossession. The research highlights that participants recognized the social dimensions of migration affecting various aspects of individuals' lives. It underscores the crucial role of teachers in promoting social integration, understanding, reducing prejudice, and combating discrimination against refugees. By advocating for social cohesion, teachers can contribute to peaceful coexistence between refugee populations and host communities.

*Bu çalışma, 26-28 Ekim 2022 tarihlerinde düzenlenen XI. International Congress on Curriculum and Instruction'da özet bildiri olarak sunulmuştur.

Makale Türü

Araştırma

Önerilen Atıf

Taneri, P. O. & Özbek, Ö. Y. (2024). Sosyal bütünleşmeyi teşvik eden öğretmenler: Mültecilerin dâhil edilmesi için sanat temelli yaklaşım. *TEBD*, 22(2), 1438-1472. <https://doi.org/10.37217/tebd.1441568>

Giriş

İklim değişikliği ve çevresel bozulma, ekonomik krizler, doğal afetler, salgın hastalıklar, terörizm, zulüm, savaş ve çatışmalar, insan hakları ihlalleri, siyasi istikrarsızlık, artan suç oranlarının yanı sıra daha iyi eğitim, iş olanakları ve yaşam koşulları arayışı insanları göçe zorlayan nedenler arasında yer almaktadır. Hem sanayi öncesi hem de günümüz toplumlarında önemli bir sosyal ve ekonomik olgu olan göçün nedenleri geçmişte daha çok çevresel koşullarla ilgiliyken (örneğin kuraklık, iklim, doğal afetler, azalan gıda ve su kaynakları vb.), günümüzde daha çok siyasi, kültürel ve ekonomik nedenlere dayanmaktadır.

Göç ve hareketlilik üzerine yapılan araştırmalar, göç ile daha geniş küresel ekonomik, siyasi, teknolojik ve sosyal dönüşümler arasındaki karmaşık ilişkiyi ortaya koymakta ve bu ilişkinin yüksek öncelikli politika alanları üzerinde geniş kapsamlı etkileri olduğunu göstermektedir (Castles, de Haas ve Miller, 2020; Goldin, Cameron ve Balarajan, 2011; Koser, 2016; Triandafyllidou, 2018). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine (UNHCR) göre, 2024 yılında 2,4 milyondan fazla mültecinin yeniden yerleştirilmeye ihtiyacı olacaktır (UNHCR, 2024a). Türkiye yaklaşık 3,6 milyon kayıtlı Suriyeli mülteciye ve diğer milletlerden yaklaşık 320.000 kişiye ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, 2024b). Göç ve beraberinde getirdiği etnik ve ırksal çeşitlilik, günümüz toplumların karşı karşıya kaldığı en hassas konulardan biridir (Castles vd., 2020).

Mülteci ve göçmenler, sığındıkları ve yeniden yerleştikleri ülkelerde, özellikle dil ve kültürel engellerle ilgili sayısız zorlukla karşılaşmaktadır. Aynı zamanda, ev sahibi toplumlar da bu yeni gerçekliğe uyum sağlama konusunda zorlanmaktadır. Göçmen grupların yerleşmesi ve ev sahibi toplumlarda etnik azınlıkların ortaya çıkması, özellikle uzun vadede sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda derin değişikliklere yol açma potansiyeline sahiptir (Castles vd., 2020).

Göç Olgusu

Göç olgusu iki temel kuramsal yaklaşımla üzerinden açıklanmaktadır; bunlar yaygın olarak itme-çekme kuramı olarak bilinen neo-klasik ekonomik perspektif ve tarihsel-yapısal yaklaşımdır (Castles ve Miller, 2003). İtme-çekme kuramını benimseyen araştırmacılar bireylerin öngörülebilir eylemleri takip ettiğini varsayarak göçü ağırlıklı olarak gönüllü/iradi olarak kabul etmektedir. Bu kuram göçü tetikleyen ekonomik ve ekonomik olmayan faktörleri iki gruba ayırmaktadır: çekici (olumlu) faktörler ve itici (olumsuz) faktörler (Castles ve Miller, 2003; Ciarniene ve Kumpikaite, 2011; Kainth, 2009; Krishnakumar ve Indumathi, 2014). Diğer bir deyişle, itme etkenleri, insanların yaşadıkları yerden ayrılmalarına neden olan faktörleri, çekme etkenleri ise göçmenleri yeni bir yere gitmeye teşvik eden faktörleri ifade etmektedir.

Çekici faktörler arasında daha yüksek gelir, daha iyi istihdam olanakları, siyasi istikrar, eğitim ve sağlık olanakları, ulusal itibar, insanlar arasında daha iyi davranış, dini hoşgörü ve ailevi nedenler

yer almaktadır. Castles ve Miller (2003), Ciarniene ve Kumpikaite (2011), Kainth (2009), Krishnakumar ve Indumathi (2014) ve Martin, Weerasinghe ve Taylor (2014) gibi araştırmacılar, göçün çekici etkenleri üzerine çalışmalar yürütmüşlerdir. İtici etkenler arasında ise doğal kaynakların tükenmesi, savaş veya diğer silahlı çatışmalar, kıtlık veya kuraklık, diğer doğal afetler, siyasi yolsuzluk, siyasi anlaşmazlıklar, kötü ekonomik koşullar, yoksulluk, dini köktencilik veya dini hoşgörüsüzlük, düşük verimlilik, işsizlik, az gelişmişlik, istihdam fırsatlarının eksikliği, çeşitli hakların eksikliği, kendi kültürünü ve dinini yayma hedefi gibi insani krizler yer almaktadır (Castles ve Miller, 2003; Ciarniene ve Kumpikaite, 2011, Kainth, 2009; Krishnakumar ve Indumathi, 2014; Martin vd., 2014). Castles ve Miller (2003), göçün temel itici gücünün ekonomik faktörler olduğunu savunurken, Kainth (2009) göçün nedenleri arasında dini faktörlere de yer verir. Deprem, sel, kuraklık, tsunami, yangın ve volkanik patlamalar gibi doğal afetler, kitlesel yer değiştirmelerin itici güçlerinden olup, çoğu zaman uzun süreli göçlere yol açmaktadır (Ökten-Sipahioğlu, 2024).

Buna karşılık, kökleri Marksist politik ekonomi ve dünya sistemleri kuramına dayanan tarihsel-yapısal yaklaşım, göçü sermayenin ucuz işgücünü sömürmesi için bir araç olarak görmektedir. Yani göç, zengin ülkelerin daha az gelişmiş ülkelere gelen ucuz iş gücünü sömürmesine yardımcı olmaktadır. Bu bakış açısı, sermayenin birikimine olanak tanıyan sömürgecilik, silahlı çatışmalar ve bölgesel eşitsizlikler gibi tarihsel olayları da göz önünde bulundurur (Castles ve Miller, 2003). Dedeoğlu (2018) da, göçmenlerin işgücü piyasasında maruz kaldıkları sömürüyü ve eşitsizlikleri vurgulamakta, göçmenlerin ötekileştirilmesi ve ayrımcılığa uğraması konusuna dikkat çekmektedir. Benzer şekilde Navarro-Gambín ve Jansen (2024) tarafından yapılan çalışma, göçmen işçilerin sömürüye maruz kaldıklarını ve işgücü piyasası içindeki güvensiz konumlarını ortaya koymaktadır.

Ancak her iki kuramsal çerçeveye de özellikle insani krizlere yanıt olarak ortaya çıkan karmaşık göç olgusunu kapsamlı bir şekilde açıklamakta yetersiz kalmaktadır. İlk kuram göç hareketinin tarihsel nedenlerini ihmal etmekte ve ikinci kuram ise bireysel göçmenlerin eylemlerine ve motivasyonlarına çok az önem vererek, sermayenin çıkarlarını baskın görmektedir (Castles ve Miller, 2003, s. 25–26).

İnsani krizler, yaşam, fiziksel güvenlik, sağlık veya temel geçim kaynaklarına yönelik yaygın bir tehdidin bireylerin ve topluluklarının başa çıkma kapasitelerini aştığı durumları ifade eder. Bu krizler kasırgalar, depremler, salgın hastalıklar, silahlı çatışmalar ve çevresel bozulma gibi doğal olaylar, insan kaynaklı faktörler, kazalar veya kasıtlı zararlardan kaynaklanabilir (Martin vd., 2014, s. 5).

İnsanî krizlerin ele alınması için en uygun yaklaşım Castles ve Miller'ın (2003) göç sistemleri kuramıdır. Bu kuram birbiriyle göçmen değişimi yapan iki veya daha fazla ülke arasındaki deneyimlere odaklanmaktadır. Bu kuram hem makro düzeydeki devlet sistemlerini hem de göçmenler arasındaki mikro düzeydeki gayri resmî sosyal ağları dikkate almaktadır. Göçü anlamak ve açıklamak için ilk

kuramın kapitalizm ve küresel eşitsizliklere dayanan boyutundan ve ikinci kuramın tarihsel boyutundan yararlanmaktadır (Castles ve Miller, 2003).

Mülteci, Sığınmacı ve Göçmen Kavramları

"Mülteci", "sığınmacı" ve "göçmen" kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmakla birlikte, birbirinden farklı anlamlara sahip, hukuki ve politik kategorilerdir. Cenevre Sözleşmesi, mülteciyi "ırk, din, millet, belirli bir sosyal grup veya siyasi görüş nedeniyle zulüm korkusu taşıyan ve bu nedenle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan her kişi" olarak tanımlar (Cenevre Sözleşmesi, 1951). Bu kapsamlı tanım, uluslararası toplum tarafından mültecilere tanınması gereken hakların ve yükümlülüklerin belirlenmesinde temel bir referans noktasıdır. Türkiye gibi birçok ülke, bu uluslararası tanıma ek olarak kendi ulusal mevzuatında farklı göç hareketlerini düzenleyen özel tanımlar kullanmaktadır. Örneğin, Türkiye'de Avrupa Birliği ülkelerinden gelen sığınma başvuruları değerlendirilirken 'sığınmacı' terimi kullanılırken, Avrupa Birliği dışından gelenler için 'şartlı mülteci' veya 'geçici koruma' gibi farklı statüler belirlenmiştir. Suriye krizi sonrasında Türkiye'nin Suriyeli mültecilere 'geçici koruma' statüsü vermesi, bu farklılıkların somut bir örneğidir (Makovsky, 2019). Bu durum, göç olgusunun karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğunu ve farklı coğrafyalarda ve tarihsel dönemlerde farklı politik ve hukuki düzenlemelerle ele alındığını göstermektedir.

"Göçmen" terimi ise hem ev sahibi ülkelerin algılarına hem de yasal düzenlemelerine göre değerlendirilebilir (Castles, de Haas ve Miller, 2014). Birleşmiş Milletler İktisadi ve Sosyal İşler Departmanına göre, göçmen, "uyruğu veya olağan ikametgâhı dışında bir ülkeye taşınan ve bu yeni ülkeyi birincil ikametgâhı olarak belirleyen kişi" olarak tanımlanmaktadır (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 1998, s. 10).

Bu çalışmada Türkiye'de "geçici koruma" statüsü altında bulunan kişiler için "mülteci" terimi kullanılmıştır. Bunun nedeni, Türkiye'ye ilk olarak 2011 yılında giriş yapmaya başlayan göçmenlerin 2024 yılında hala ülkede olmaları ve göç statülerinin giderek kalıcı hale gelmesidir. Bu bağlamda, bu terimin kullanılması göçmenlerin uzun vadeli yerleşim sürecini ve sosyo-politik bütünleşmesini daha doğru bir şekilde yansıtmaktadır.

Göç olgusu ve mültecilerin göçmenlik statülerinin giderek kalıcı hale gelmesi hem göçmenler hem de ev sahibi ülke vatandaşları üzerinde önemli etkileri olan demografik, siyasi, kültürel ve sosyo-mekânsal değişimlere yol açmaktadır. Bu değişimler ev sahibi ülke vatandaşları arasında farklı tepkilere yol açabilmektedir. Mültecilerin göçmenlik statülerinin giderek kalıcı hale gelmesi, Türkiye'de önemli bir konudur. Suriye İç Savaşı'ndan kaçan milyonlarca mültecinin Türkiye'ye gelmesi ve burada uzun süreli kalmaları, hem mülteciler hem de Türk toplumu için önemli sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlar doğurmaktadır. Bu araştırma, ev sahibi rolündeki katılımcıların göç ve mültecilere yönelik bakış açılarını, duygu ve düşüncelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma, göçün karmaşıklığını

daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir ve göçmenler ile ev sahipleri arasında karşılıklı anlayışı teşvik edebilir. Bu konuda araştırma yapmak ve bulguları paylaşmak, hem mültecilerin refahını hem de Türk toplumunun genel refahını iyileştirmeye yardımcı olabilir. Bu çalışmalar, daha kapsamlı ve etkili göç politikaları geliştirilmesine ve mülteciler ile Türk halkı arasında daha uyumlu ve barışçıl bir toplum kurulmasına katkıda bulunabilir.

Bu araştırma, göçün karmaşıklığını daha iyi anlamamıza ve göçmenler ile ev sahipleri arasında karşılıklı anlayışı teşvik etmeye yardımcı olabilir. Çalışmanın bulguları, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının göç ve mülteciler hakkındaki bilgi ve farkındalıklarını geliştirmelerine, göçmenlerin ve ev sahiplerinin birbirlerini daha iyi anlamalarına ve empati kurmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, öğretmenlerin göçmen çocuklara ve ailelerine daha iyi destek sağlayabilmeleri için gerekli becerileri geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Çalışma, çevrim içi bir drama atölyesi olan bir müdahale programı aracılığıyla, katılımcıların zorunlu göçün nedenleri, mültecilerin ve göçmenlerin karşılaştığı zorluklar hakkındaki farkındalıklarını artırmayı ve mültecilere ve göçmenlere yönelik empatiyi teşvik ederek aralarında sosyal uyumu teşvik etmeye yönelik tartışmaları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmaya yön veren araştırma soruları şunlardır:

1. Drama atölyesi, ev sahibi rolündeki katılımcıların göç algılarını ve mültecilere yönelik tutumlarını nasıl dönüştürmektedir?
2. Sanat temelli eylem araştırması yöntemi, ev sahibi rolündeki katılımcıların göç ve mülteciler hakkındaki bakış açılarını ve duygularını anlamak için ne kadar etkilidir?

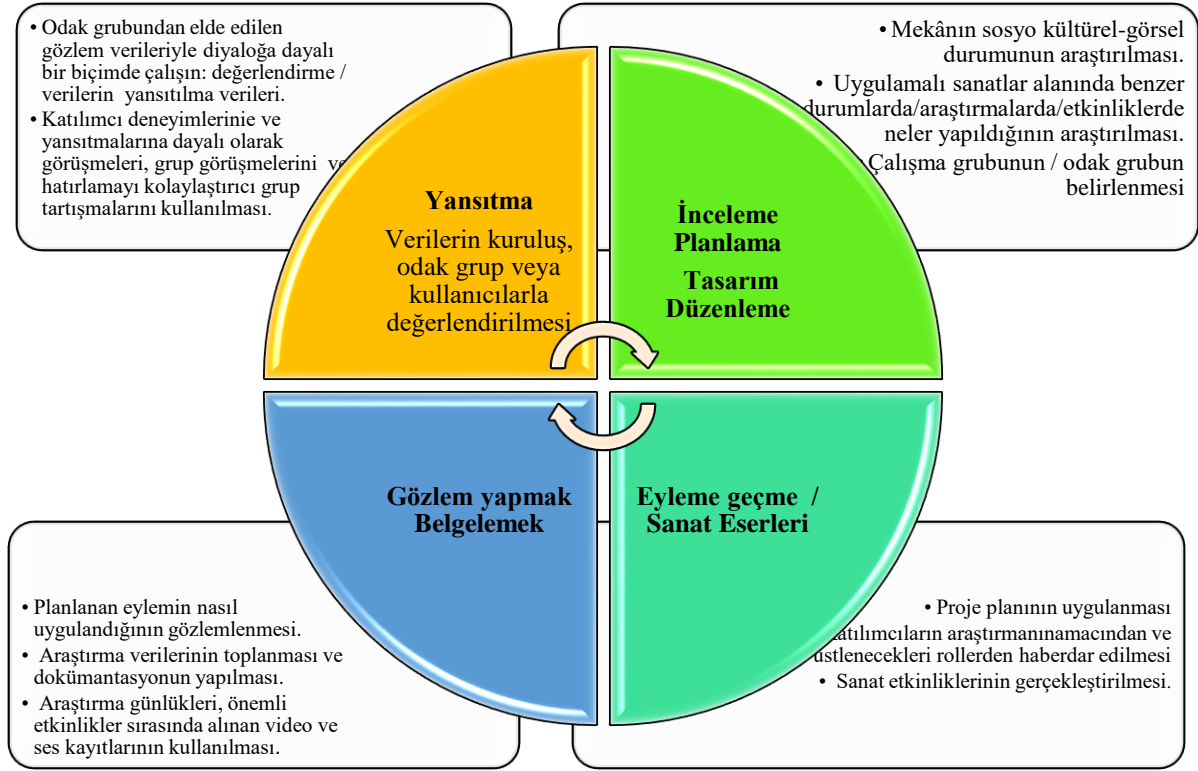
Yöntem

Bu çalışmada, öznel insan deneyimlerini keşfetmek için sanatsal sürecin sistematik kullanımını içeren (Knowles ve Cole, 2008) nitel araştırmanın bir bileşeni olan sanat temelli eylem araştırması (Jokela ve Huhmarniemi, 2018) kullanılmıştır. Sanat temelli araştırmalarda araştırmacılar genellikle bir tema hakkında bilgi aktarmak için kendi araçlarını geliştirir (Leavy, 2021). Sanat temelli eylem araştırması, sanatı eylem araştırması sürecinde bir katalizör olarak kullanır ve hem sorun çözme ve bilgi edinme için bir müdahale hem de veri toplama ve analiz için bir araç olarak hizmet eder (Jokela ve Huhmarniemi, 2018).

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada Jokela ve Huhmarniemi (2018) tarafından özetlenen döngüsel süreç (Şekil 1) takip edilmiş, ilk döngüde araştırma bağlamının araştırılması, hedeflerin belirlenmesi, alanyazın taraması ve bir eylem planının (drama atölyesi planı) geliştirilmesi yer almıştır. İkinci döngü, drama atölyesinin uygulanmasını ve sanatsal ürünlerin oluşturulmasını içermektedir. Katılımcılar, mültecilere ev

sahipliği yapmakla ilgili deneyimleri hakkında öz farkındalık geliştirmek için sanatsal faaliyetlerde bulunmuşlardır. Veri analizini kolaylaştırmak ve katılımcılara talep etmeleri halinde atölyenin bir kopyasını sunmak amacıyla atölye dijital olarak kaydedilmiş ve ekran görüntüleri alınmıştır. Üçüncü döngü, verilerin ve araştırmacıların gözlemlerinin yazılı materyale dönüştürülmesini ve ardından araştırma bulgularının yansıtılmasını ve analizini içermektedir (Jokela ve Huhmarniemi, 2018).

Şekil 1. Sanat-temelli eylem araştırması döngüsü. Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi, & T. Jokela (Ed.), *The lure of lapland: A handbook for art and design* içinde (s. 9–23). University of Lapland kaynağından uyarlanmıştır.

Aşağıda bu çalışmada yansıtmacı tekniklerin kullanılmasına ilişkin gerekçeler sıralanmaktadır: Yansıtmacı teknikler farklı, sıra dışı ve ilgi çekici olduğu için katılımcıların merakını uyandırır ve yanıtların sayısını ve çeşitliliğini artırır. Drama, doğası gereği katılımcıları yansıtmacı teknikleri kullanmaya teşvik etmektedir. Grup tartışmalarında yansıtmacı teknikler kullanıldığında katılımcıların yanıtları daha fazla tartışma için öneriler ve yeni bakış açıları sunabilir (Will, Eadie ve Macaskill, 1996). Bu teknikler doğrudan sorgulamayla bağlantılı bazı yanıtlama engellerini aşmanın bir yolu olarak görülmektedir (Oppenheim, 1992). Başka bir deyişle, yalnızca kapalı uçlu sorular içeren anketler, katılımcıların olası yanıt yelpazesini ve dolayısıyla sağladıkları veri çeşitliliğini sınırlamaktadır. Benzer bir şekilde, anketlerdeki uzun yanıt soruları katılımcıları yanıt vermekten alıkoymabilir. Katılımcılar yansıtıcı yaklaşımların analizine ve yorumlanmasına katıldıklarında, bunları eğlenceli ve teşvik edici de bulabilirler (Catterall ve Ibbotson, 2000). Kelime çağrışımı yönteminde bir katılımcıdan uyarıcı

kelimeyle (çalışma konusu) ilgili olan ve aklına gelen herhangi bir kelimeyi veya ifadeyi söylemesi istenir. Böylece incelenen kavram ya da nesnenin anlamsal bağlamını düzenleyen gizli boyutlara erişim sağlanır (Abric 2003'ten aktaran Dany, Urdapilleta ve Lo Monaco, 2015). Yansıtmacı tekniklerde katılımcılara bir yanıt vermeden önce kendi deneyimlerinden, düşüncelerinden, duygularından ve hayal güçlerinden yola çıkarak anlamlandırmaları gereken balonlu karikatürler gibi belirsiz, sözlü veya görsel uyarıcı materyaller sunarak, doğrudan ve yapılandırılmış sorgulama yoluyla erişilmesi zor olabilecek düşünce ve duyguları ifade etmelerine olanak tanır (Catterall ve Ibbotson, 2000). Yansıtmacı teknikler, katılımcıların hem kültürel ve sosyal farkındalıklarına hem de altta yatan motivasyonlarına, algılarına, bilinçaltı düşünce ve duygularına ilişkin iç görüler sağlayabilir (Alvesson ve Sköldbberg, 2009; Markham, 2017).

Çalışma Grubu

Araştırmanın verileri toplam 26 katılımcıdan elde edilmiştir. Katılımcıların %68'i kadın (n=18) ve %32'si erkektir (n=8). Akademik geçmiş açısından, katılımcıların %92'si (n=24) Çankırı Karatekin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü yüksek lisans öğrencisidir. Geri kalan %7,7'si (n=2) ise ODTÜ Eğitim Fakültesi lisans öğrencisidir. Katılımcıların yaşları 19 ile 43 arasında değişmektedir. Yüksek lisans öğrencilerinin (n=24) tamamı, çeşitli branşlarda öğretmenlik yapmaktadır ve 1 ile 22 yıl arasında değişen deneyime sahiptir. Katılımcıların %26,9'u (n=7) mültecilerle ilgili çalışmalar konusunda daha önce deneyim sahibi olduğunu belirtmiştir. Bu deneyimler şu şekilde özetlenebilir: LGBTIQ+ mültecilere odaklanan bir web semineri (n=1), Suriyeli mültecilere odaklanan bir seminer (n=1), kapsayıcı bir eğitim kursu (n=1), göç temalı atölye çalışmaları ve drama etkinlikleri (n=2), Suriyeli annelere dil dersleri verilmesi (n=1), Türkçe dil dersleri verilmesi (n=1), Ayrıca, öğretmen katılımcıların %13'ü (n=3) sınıflarında göçmen öğrenci olduğunu bildirmiştir.

Veri Toplama Araçları

Katılımcıların bakış açılarını daha derinlemesine anlamak için aşağıdaki veri toplama araçları kullanılmıştır:

Anket

Katılımcılar atölye çalışması öncesinde ve sonrasında demografik bilgiler ile göç ve mültecilere ilişkin görüşlerini içeren anketleri doldurmuşlardır. Anketlerde ayrıca atölyenin değerlendirilmesine yönelik sorular da yer almaktadır. Katılımcılara atölye öncesinde çalışmadan beklentileri ve sonrasında bu beklentilerin karşılanıp karşılanmadığı sorulmuştur.

Yansıtmacı (Projektif) Teknikler

Yansıtmacı (projektif) teknikler bireylerin altta yatan motivasyonlarını, algılarını ve kişilik özelliklerini ortaya çıkarmak için tasarlanmış nitel araştırma yöntemleridir. Mürekkep lekeleri, resimler

veya tamamlanmamış cümleler gibi belirsiz uyarılar sunarak, bu teknikler katılımcıları iç dünyalarını dış uyarılara yansıtmaya teşvik eder (Das, 2018). Bu çalışmada, katılımcıların mülteci ve göç konusundaki algılarını keşfetmek için kelime ilişkilendirme, sıralama ve cümle tamamlama gibi yansıtmacı teknikler kullanılarak katılımcıların kendilerini özgürce ve yaratıcı bir şekilde ifade etmelerine izin verilerek altta yatan önyargıları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın özgün yönlerinden biri, Georges Jean ve Jean Claude Grumberg'in (2016) "Çabuksığınlar" romanını temel alan drama atölyeleri düzenlenmesi olmuştur. Bu atölyelerde, katılımcılar romanın sunduğu farklı bakış açılarından yola çıkarak kendi deneyim ve düşüncelerini dramatize etme fırsatı bulmuşlardır. Özellikle, "Mülteciler ... gibidir, çünkü ..." ve "Göç etmek ... gibidir, çünkü ..." cümlelerini tamamlama etkinlikleri, katılımcıların mültecilik deneyimini daha iyi anlamalarına ve empati kurmalarına yardımcı olmuştur.

Drama Atölyesi

Çalışmada öğretmen ve öğretmen adaylarının göç olgusu ve mültecilere yönelik görüşlerini ortaya çıkarmak ve empati becerilerini geliştirmek için üç saatlik bir çevrim içi drama atölyesi gerçekleştirilmiştir. Üç saat süren atölye çalışmasında, katılımcıların aktif olarak rol aldığı ve duygusal olarak bağlandığı bir ortam oluşturulmuştur. Atölyede rol oynama etkinliklerinin başlatılmasında Jean ve Grumberg (2016) tarafından yazılan Çabuksığınlar adlı kitaptan alıntılar yapılmıştır. Atölyede katılımcıların göç ile taşınmayı birbirinden ayırabilmeleri, mültecilerin karşılaştığı zorluklara ilişkin farkındalıklarının artması, göç etmek zorunda kalan mültecilerin duygularına yönelik empati geliştirmeleri ve mültecilere yönelik kişisel ve toplumsal kalıp yargıları fark etmeleri amaçlanmıştır. Atölye çalışması aşağıda ayrıntıları verilen ısınma, canlandırma ve tartışma aşamalarını içermiştir:

Atölye, katılımcıların konuya ısınmasını ve güven duygusunu artırmasını hedefleyen ısınma etkinlikleriyle (örn. müzikle serbest yürüyüş) başlamıştır. Isınma etkinliklerinde katılımcıların baskı altında sığınacak yer bulma alıştırmaları yapmaları, kendilerini tanıtırken göçle ilgili bir cümle paylaşmaları istenmiştir. Ara değerlendirmede katılımcılar güvenli bir yere sahip olamama hissini tartışmışlardır. Etkinlikler sırasında mentimeter uygulaması kullanılarak oluşturulan çağrışım çalışmasında katılımcıların insanları kategorilere ayırmaları yönergesi verilerek potansiyel önyargılar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmalar, dramanın, özellikle empati ve duygusal anlayışı teşvik ederek sosyal duygusal öğrenmeye katkıda bulunabileceğini göstermektedir (Usaklı, 2018). Bu nedenle atölye çalışmasının canlandırma aşaması, empati becerilerini geliştirdiği kanıtlanmış olan rol oynama, rol değiştirme, doğaçlama, resim yapma gibi drama tekniklerini içermektedir. Bu teknikler katılımcıları konuyu farklı bakış açılarından keşfetmeye ve altta yatan düşünce ve duygularını ortaya çıkarmaya teşvik etmektedir. Örneğin katılımcılar ikili gruplar halinde evlerini terk etmeye zorlanan kişileri canlandırmışlardır. Tartışma aşamasında, katılımcıların atölye çalışmalarındaki deneyimleri üzerine

düşünmelerini ve bunları göç ve mülteciler hakkındaki görüşleriyle ilişkilendirmelerini teşvik etmek için araştırmacı tarafından grup tartışmaları yapılmıştır. Etkinliklerde “bir göçmen veya mülteci rolünü üstlenirken, göç etme nedenlerini, umutlarını ve korkularını ve karşılaşılabilecekleri zorlukları göz önünde bulundurun” gibi empatiyi teşvik eden yönergeler kullanılmıştır. Bu çalışmada, katılımcıların mülteci ve göç hakkındaki düşünce, duygu ve deneyimlerini daha derinlemesine anlamak amacıyla drama atölyeleri kapsamında çeşitli sanatsal yöntemler kullanılmıştır. Doğaçlama, rol oynama, donuk imge ve çizim gibi tekniklerle katılımcılar, kendilerini özgürce ifade etme ve farklı perspektiflerden konuya yaklaşma fırsatı bulmuşlardır. Özellikle rol oynama etkinlikleri, katılımcıların empati kurma becerilerini geliştirerek, farklı kimliklere bürünmelerine ve bu kimlikler üzerinden konuyu deneyimlemelerine olanak sağlamıştır. Murray (1986), katılımcıların sanat temelli araştırmalarda kullanılan senaryoların olasılıklarına açık olmalarının ve kendilerini bir dizi senaryoda yaratıcı bir şekilde koymalarının, “katılımcı bir bilme biçimi” olduğunu savunur. Katılımcılar, kendilerinden belirli bir durumun inceliklerini ya da senaryonun karmaşıklığını düşünmeleri istendiğinde yaratıcı bir şekilde düşünürler. Katılımcılar olasılıkları ve sonuçları tahmin etmek için zaman içinde ilerledikçe, neyin var olduğunu ve neyin olmadığını gözlemlemek için hayal güçlerini kullanırlar. Aynı anda hem yaratıcı hem de katılımcı rollerini üstlenirler.

Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen anket verileri, drama atölyesi video kayıtları, mentimeter uygulaması sonuçları ve katılımcıların oluşturduğu metaforlar, içerik analizi yöntemiyle derinlemesine incelenmiştir. Elo ve Kyngäs (2008) tarafından önerilen sistematik bir kodlama ve sınıflandırma süreciyle verilerden elde edilen ham metinler, tematik bir analizle incelenerek alt temalar ve ana temalar belirlenmiştir. Bu sayede, katılımcıların mülteciler ve göç hakkındaki düşüncelerinin karmaşıklığı ve çeşitliliği ortaya çıkarılmıştır.

Tematik analiz, araştırma sorularını ele alan verilerde yinelenen temaları belirlemek için kullanılmıştır (Braun ve Clarke, 2006). Analiz süreci kodlama, tema geliştirme ve iyileştirmeyi içermektedir. Veriler iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlandıktan sonra kodlamalar karşılaştırılmış ve kodlar daha sonra katılımcılar tarafından ifade edilen temel kavramları ve deneyimleri yansıtan daha geniş temalar halinde gruplandırılmıştır. Temaların analiz süreci sistematik bir şekilde yürütülmüştür. Belirlenen temalar, verilerin gözden geçirildiği ve tutarlılık ve bütünlüklerinin sağlandığı yinelemeli bir süreçle daha da iyileştirilmiştir. Veriler yorumlanırken belirlenen temaların göç, mülteciler, empati gelişimi ve drama ile ilgili mevcut alanyazınla ilişkilendirilmesine odaklanılmıştır. Drama oturumlarında verilerin nasıl toplandığı ve analiz edildiğine dair aşağıda örnek bir açıklama verilmiştir:

Etkinlik 1: Katılımcılar ikiye ayrıldı ve her gruba bir rol atıldı. Katılımcılara önceden belirlenmiş başlangıç cümleleri verildi: A: 'Gitmek istemiyorum.' B: 'Gitmeye mecburuz.' Katılımcılar rollerini doğaçlama yoluyla canlandırdılar. Araştırmacı, konuşmanın belli yerlerinde konuşan kişiyi değiştirdi. Tüm canlandırmalar kaydedildi, deşifre edildi ve deşifreler tematik analiz yöntemi ile analiz edildi. Katılımcıların canlandırması ve nasıl kodlandığı Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1. Tematik Analiz Örneği

<i>Canlandırma</i>	<i>Kodlar ve temalar</i>
A: Gitmek istemiyorum	Göç, Yuvadan Ayrılma, Korku
B: Buna mecburuz.	Göç, Zorunluluk, Güvenlik
A: Ama neden ki?	Sorgulama, Merak
B: Çünkü burada tehlikedeyiz.	Tehlike, Güvensizlik
A: Gittiğimiz yerde tehlike olmadığını nereden biliyorsun?	Şüphe, Bilinmeyen
C: Buradan daha iyi olacağı kesin.	Umut, İyimserlik
D: Ama burası, bizim yuvamız, ne olacak?	Yuvaya Bağlılık
C: Yuvamızı, düzenimizi bozdular.	Yıkım, Savaş
D: Onlardan kurtulmamızın bir yolu yok mu?	Çaresizlik, Umutsuzluk
C: Var.	Umut
E: Onu deneyelim, gitmeyelim, kaçmayalım.	Direnış, Reddetme
F: Gitmemek elde değil gitmek zorundayız.	Kabul, Zorunluluk
E: Peki ama nereye?	Hedefsizlik, Bilinmeyen
F: Buradan uzaklara.	Uzaklık, Belirsizlik
E: Ne kadar uzak?	Belirsizlik
F: Kestiremiyorum. Belki uzak, belki çok çok uzak.	Belirsizlik, Kaygı
G: Hep yanımda olacağına söz verir misin?	Güven İhtiyacı
H: Yaşadığım sürece.	Söz Verme, Bağlılık
G: sana güveniyorum ama çok da korkuyorum nasıl olacak bilmiyorum?	Güven, Korku
H: Başka her yer buradan daha güvenlidir.	Güvenlik Arayışı, Karşılaştırma
G: Bundan nasıl emin olabilirsiniz ki	Şüphe, Güvensizlik
H: Burada açlık var, savaş var. Gittiğimiz yerde daha güzel olacak inan bana.	Umut, İyimserlik, Karşılaştırma
G: Bizi alacaklar mı o ülkeye? Orayı kendi vatanımız gibi görebilecek miyiz?	Kabul, Aidiyet
I: Gideceğimizin yerin buradan daha iyi olacağını düşünüyorum.	Umut, İyimserlik
J: Ama ben gitmek istemiyorum, savaşacağım.	Direnış, Savaşçılık
I: Ama burada sadece savaşmak değil ki mesele, kaçırılabiliriz, farklı grupların eline geçebiliriz.	Tehlike, Güvensizlik
J: Ama kalırsak direneceğiz ve zafer bir gün bizim olacak.	Direnış, Zafer Umudu
I: Burada bomba sesleri duymak istemiyorum artık.	Yorgunluk, Tükenmişlik
J: Burası bizim ülkemiz, vatanımız. Burada olmalıyız. Evimiz, akrabalarımız, her şeyimiz burada.	Aidiyet, Vatanseverlik
K: Sevdiklerimizi kaybetmek istemiyorum artık.	Yas, Kayıp
L: Ama gittiğimiz zaman zaten kaybetmiş olacağız her şeyimizi, evimizi, sevdiklerimizi. hayatta var olduklarını bilmek bile güzel...	Kabul, Teslimiyet, Umut

Verilerin İnanırcılığı ve Güvenirliği

Verilerin inandırıcılığını sağlamak için; katılımcı doğrulaması, veri çeşitlemesi ve yansıtma gibi yöntemler kullanılmıştır. Katılımcı doğrulaması için bulguların doğruluğunu ve uygunluğunu sağlamak için katılımcıların metin haline getirilen alıntılarını ve yorumlarını gözden geçirmeleri istenmiştir (Creswell ve Creswell, 2018). Veri çeşitlemesi için anketler, drama atölyesi kayıtları ve metaforlar aracılığıyla toplanan veriler, benzer ve farklı temaları belirlemek için karşılaştırılmış ve analiz edilmiş, böylece bulguların genel geçerliliği güçlendirilmiştir (Flick, 2018). Yansıtma için araştırma ekibi çalışma boyunca kendi içsel önyargılarını, varsayımlarını ve konularını kabul etmek ve ele almak için eleştirel bir öz değerlendirme bulmuşlardır. Böylece analiz ve yorumlama üzerindeki etkilerini en aza indirmeye çalışmışlardır (Creswell ve Creswell, 2018).

Sanata dayalı araştırmaların öznel doğası göz önüne alındığında, sonuçların genellenebilirliğini artırmak ve iç geçerliliği güçlendirmek amacıyla veri çeşitleme stratejisi benimsenmiştir. Patton (1999) tarafından tanımlandığı gibi veri çeşitlemesi, bir olgunun kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını geliştirmek için birden fazla yöntem veya veri kaynağının kullanılmasını içerir. Bu çalışmada, anlatsal yöntemlerle veri toplama yaklaşımı benimsenerek katılımcıların deneyimlerini derinlemesine anlamaya çalışılmıştır. Katılımcılara sözlü, yazılı, görsel ve performansa dayalı sanatlarla kendilerini ifade etme fırsatı verilmiştir. Anlatı araştırması, katılımcıların yaşam öykülerini ve deneyimlerini hikâyeleştirerek derinlemesine anlamaya yönelik nitel bir araştırma yöntemidir. Bu yaklaşım, Connelly ve Clandinin (1990) tarafından geliştirilmiş olup, sanata dayalı araştırmalarda sıklıkla tercih edilmektedir. Katılımcıların kendi perspektiflerinden olayları anlamalarına olanak tanıyarak, verilerin zengin ve özgün bir şekilde sunulmasını sağlar. Leavy'ye (2021) göre bu yöntem, verilerin çok boyutlu anlamlarını ortaya çıkararak araştırmanın geçerliliğini artırır.

Etik

Bu çalışma, katılımcıların mahremiyetine ve kültürel geçmişlerine saygılı davranılması ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan potansiyel önyargıların kabul edilmesi de dâhil olmak üzere, nitel araştırmalarda yaygın olarak benimsen etik ilkelere bağlı kalmıştır. Katılımcıların mahremiyetini korumak için isimler yerine cinsiyet göstergelerinin katılımcı numaralarının eşlik ettiği anonim tanımlayıcılar kullanılmıştır (örn. 9 numaralı erkek katılımcı K9, E şeklinde yazılmıştır). Ayrıca, araştırmaya katılmadan önce tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Bu çalışma, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu (Protokol No: 0534-ODTÜİAEK-2022) tarafından onaylanmıştır. Tüm araştırma süreçleri, ilgili etik kurallar çerçevesinde yürütülmüştür.

Bu sanat temelli araştırma katılımcıların öznelliğini yansıttığından tekrar edilmesi zordur, ancak bu araştırmanın en önemli katkısı, katılımcıların araştırmaya konu olan durumla ilgili deneyimlerini ortaya çıkarmak için sanatsal süreçlerin kullanımının özgün bir yolunu göstermesidir.

Bulgular

Çalışmanın bulguları, göç ve mültecilere yönelik olumlu tutumları geliştirmeyi ve empati ile fedakarlığı desteklemeyi hedefleyen çevrim içi drama atölyesinin, hem öğretmenler hem de öğretmen adayları tarafından olumlu karşılandığını göstermiştir. Nicel ve nitel verilerden oluşan bulgular, iki ana bölümde sunulmuştur: atölye öncesi ve sonrasında uygulanan anketlerin analizi ile atölye sürecinde gerçekleştirilen faaliyetlerin değerlendirilmesi.

Atölye Öncesinde ve Sonrasında Uygulanan Anketlerin Bulgularının Karşılaştırılması

Mülteci Sorununun Önem Derecesi

Mülteci sorununun önemine ilişkin görüşlerini belirten katılımcıların %72,2'si, soruna 9-10 arasında en yüksek değerleri vererek konunun aciliyetini ve önemini vurgulamıştır. Katılımcıların %16,7'si ise sorunu 7-8 arasında değerlendirerek orta düzeyde bir önem atfetmiştir. Sadece %11,1'lik bir kesim sorununu 6 puanla değerlendirerek diğer katılımcılara göre daha düşük bir önem atfetmiştir. Bu bulgular, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun mülteci sorununu toplumun karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri olarak gördüğünü göstermektedir.

Mülteci Kelimesi ile İlgili Çağrışımların Analizi

Bu bölümde, kelime çağrışımları ve mültecilerin karşılaştığı algılanan sorunlara ilişkin veriler analiz edilmiştir: Atölye öncesi ve sonrası yapılan anketlerin sonuçları karşılaştırıldığında katılımcıların mülteci meselesine bakış açılarının önemli ölçüde değiştiği gözlemlenmiştir. Atölye öncesinde katılımcılar göç ve mülteci kavramlarını kendi hayatlarıyla ilişkilendirirken, atölyenin ardından katılımcılar mültecilerin bakış açısını düşünmeye başlamışlardır. Katılımcılar atölye öncesinde göçün nedenleri, hareket halindeki mültecilerin karşılaştıkları tehlike ve sorunlara odaklanırken, atölye sonrasında daha çok göçmek zorunda kalanların göç ettikten sonra yaşadıkları ayrımcılık, korku, yoksulluk ve yoksunluk gibi mülteci krizi ile ilgili sorunlara değinmişlerdir. Katılımcıların atölye öncesinde ve sonrasında "mülteci" kelimesiyle ilk çağrışımları iki tema altında yorumlanmıştır (Tablo 2).

Çatışma ve Yerinden Edilme Teması: Hem atölye öncesi hem de sonrası yanıtlar çatışma ve yerinden edilmenin yaygınlığını yansıtırken, atölye sonrası çağrışımlar daha çok çatışmanın "korku" gibi duygusal etkilerine odaklanmaktadır. Bu durum, çatışmanın bireyler üzerindeki psikolojik etkisinin daha iyi anlaşıldığını göstermektedir.

Zorluk ve Kırılganlık Teması: Atölye sonrası yanıtlar "yalnızlık" ve "ayrılık" gibi kişisel zorluk deneyimlerini vurgulamaya devam etmektedir. Bununla birlikte, sosyal dışlanma ve kapsayıcılık ihtiyacı ile ilgili yeni temalar da ortaya çıkmıştır. Bu durum, atölyenin katılımcıları mülteci kırılganlığının sosyal ve psikolojik boyutlarını düşünmeye sevk etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Tablo 2. Mülteci Denildiğinde Aklınıza Gelen İlk Üç Kelime

<i>Temalar/Kodlar</i>	<i>Atölye öncesi</i>	<i>Atölye sonrası</i>
Çatışma ve Yerinden Edilme	Savaş	Suriyeli
	Suriye	Afgan
	Göçmen	Savaş
	Sığınmacı	Korku
	Kaçış	İşsizlik
Zorluk ve Kırılganlık	Bot	Yoksulluk,
		Çaresizlik
	Yoksulluk	Yalnızlık
	Eşitsizlik	Ayrılık
	Özlem	Ayrımcılık/dışlanma
	Yaşam mücadelesi	Çaresizlik
	Savunmasızlık	Kapsayıcılık
	Kaybetme	
	Zorunluluk	

Mültecilerin Temel Sorunları ile İlgili Görüşlerin Analizi

Tablo 3, mültecilerin karşılaştığı temel sorunların beş ana tema altında sınıflandırılmış bir özetini sunmaktadır: *Temel İhtiyaçlar Teması*, mültecilerin hayatta kalabilmeleri ve barınma, gıda, eğitim, istihdam ve sağlık hizmetleri gibi temel fizyolojik ihtiyaçlarını vurgulamaktadır. *Sosyal Zorluklar ve Bütünleşme Teması*, mültecilerin dil engelleri, kültürel çatışmalar ve ayrımcılık da dâhil olmak üzere yeni çevrelere uyum sağlamada karşılaştıkları zorlukları yansıtmaktadır. *Sosyo-Duygusal İyilik Hali Temasında* dışlanmışlık, umutsuzluk ve travma gibi duygular da dâhil olmak üzere yerinden edilme ve mülteci deneyimlerinin psikolojik ve duygusal etkilerini ele almaktadır. Atölye sonrasında “sosyal sorunlar” ve “psikolojik sorunlar” gibi yeni kodların ortaya çıkması, bu konuların daha derinlemesine düşünüldüğünü göstermektedir. Atölye çalışmasının kendisinin mi bu iç gözlemi teşvik ettiği yoksa katılımcıların atölye çalışmalarından sonra bu endişelerini ifade etmekte kendilerini daha rahat hissedip hissetmediklerini düşünmek önemlidir. Odak noktası aidiyet ve mülksüzleştirme gibi özsaygı konularına kaymaktadır *Yasal Statü ve Etkileri Teması*, mültecilerin vatandaşlık statülerinden yoksun olmalarından kaynaklanan hukuki ve sosyal kırılganlıklarına değinmektedir. Atölyeden sonra “vatansızlık” yerine, “yoksunluk” ve “savunmasızlık” üzerinde durulması, mültecilerin belirsiz yasal statüleriyle ilişkili zorlukların daha geniş bir şekilde anlaşıldığını göstermektedir.

Hem atölye çalışmasından önce hem de sonra, temel ihtiyaçlara erişimin sağlanması mülteciler için önemini korumuştur. Ancak atölye öncesinde öncelikli kaygılar pratikti; barınma, yiyecek gibi acil hayatta kalma ihtiyaçlarına ve yeni bir toplumla bütünleşmeyi zorluklarına odaklanılıyordu. Atölye sonrasında ise mülteci deneyimlerinin psikolojik etkilerinin farkına varılması yönünde kayda değer bir değişim yaşanmış, bu da mültecilerin karşılaştığı duygusal ve ruhsal sağlık sorunlarının daha iyi anlaşıldığını göstermiştir. Bu durum, atölye etkinliklerinin katılımcıları deneyimlerinin bu yönleri üzerinde düşünmeye teşvik ettiği anlamına gelebilir.

Tablo 3. Mültecilerin En Temel Sorunları Nelerdir?

<i>Temalar/Kodlar</i>	<i>Atölye öncesi</i>	<i>Atölye sonrası</i>
Temel İhtiyaçlar	Barınma	İstihdam
	Eğitim	Barınma
	İstihdam	Beslenme
	Dil Sorunları	Dil
	Beslenme	Kültür
Sosyal Zorluklar ve Bütünleşme	Güvenlik	Eğitim
	Sosyal uyum	Ayrımcılık
	Dil engelleri	Dil
Sosyo-Duygusal İyilik Hali	Kültürel çatışmalar	Kültür
	Dışlanma	Dışlanma Yoksunluk Kırılabilirlik
	Ayrımcılık	Yalnızlık
	Umutsuzluk	Aidiyet
		Sosyal sorunlar Psikolojik sorunlar
Yasal Statü ve Etkileri	Vatansızlık	Yoksunluk Savunmasızlık
Güvenlik Kaygısı	Güvenlik	-
	Hayatta kalma	-

Mültecilere İlişkin Metaforların Analizi

Katılımcılar, mültecileri tanımlamak için kullandıkları metaforlarla hem olumlu hem de olumsuz algılarını ortaya koymuşlardır. Atölye çalışması öncesinde ve sonrasında kullanılan metaforlarda belirgin bir değişim gözlemlenmiştir.

Atölye Öncesi Metaforlar: Çalışmaya katılanlar, atölye öncesinde mültecileri genellikle çaresiz, savunmasız ve dışlanmış bireyler olarak tanımlamışlardır. Olumsuz metaforlar ise mültecileri ev sahibi topluluklar için bir tehdit olarak sunmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. Atölye Öncesi “Mülteciler... gibidir, çünkü...”

<i>Atölye öncesi metaforlar</i>			
<i>Olumlu metaforlar</i>		<i>Olumsuz metaforlar</i>	
Kırılabilirlik	Sudan çıkmış balık gibidir, çünkü hem yaşam savaşı veriyorlar hem de beraberinde getirilen sorunları çözmeye çalışıyorlar.	Tehdit	Patlamaya hazır bomba gibidir, çünkü ülke olarak sağlam bir göç politikası izleyemedik ve oldukça kalabalık olan bir kitle uyum ve bütünleşme sağlanamazsa sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik boyutlarda çok sayıda ve çığ gibi büyüyen sorunlar bizi bekliyor olacak.
	Dala tutturulmaya çalışılan yaprak gibidir, çünkü ait olmadıkları yere (bizim ülkemize) tutunmaya çalışıyorlar.		
Masumiyet	Yurdundan kovulmuş kuşlar gibidir, çünkü orada savaş vardır.	İstenmeyen	Ayrık otu gibidir, çünkü tarlalarda ayrık otu bir bölümde olursa her tarafı sarar baş edilemez hale gelir.
	Savaşta kaçan masumlar gibidir, çünkü ülkeleri savaş içerisinde.		
	Görünmez varlıklar gibidir, çünkü aslında varlar ama evrensel insan haklarına aykırı bir vaziyette yaşamak durumunda kalırlar genelde.		

Atölye öncesi metaforlar aşağıdaki şekilde yorumlanmıştır:

Sudan çıkmış balık metaforu mültecileri, kendilerine yabancı ve düşmanca bir ortamda hayatta kalma mücadelesi veren balıklara benzetmektedir. Mültecilerin yeni bir kültür ve toplumda yol almaya çalışırken karşılaştıkları zorlukları ve aynı zamanda yaşadıkları travmayla baş etmelerini vurgulamaktadır. *Dala tutunmaya çalışan yaprak metaforu*, mültecilerin hoş karşılanmadıkları bir toplumda bir yere tutunmaya mücadelesine gönderme yapmaktadır. Mültecilerin sık sık yaşadığı yerinden edilme ve yabancılaşma hissine ve yeni bir topluluğa uyum sağlamaya çalışırken karşılaştıkları zorluklara dikkat çekmektedir. *Yurdundan kovulmuş kuşlar metaforu*, bir yerinden edilme metaforudur. Mültecilerin savaş nedeniyle evlerinden zorla çıkarılmalarına odaklanır. Yaşadıkları kayıp ve yıkımı vurgulamakta ve göçlerinin nedenini öne çıkarmaktadır. *Savaştan kaçan masumlar metaforu* savaşın parçaladığı ülkelerinden kaçmak zorunda kalan mültecilerin masum konumunu vurgulamaktadır. Onların savunmasızlığını ve içinde buldukları durumdaki fail eksikliğini vurgulayarak potansiyel olarak empati uyandırmaktadır. *Görünmez varlıklar metaforu*, mültecilerin toplumda genellikle göz ardı edildiğini ve haklarının ihlal edildiğini ifade etmekte ve mültecilerin marjinalleştirilme ve dışlanma durumunu yansıtmaktadır.

Patlamaya hazır bir bomba metaforu korku temelli bir metafordur. Uygun bütünleştirme politikalarının eksikliği nedeniyle büyük bir mülteci akınının potansiyel olumsuz sonuçları hakkında güçlü bir endişeyi ifade etmektedir. *Ayrık otu metaforu*, mültecilerin kökü olmadığını, istenmediğini ve kaçtıkları toplum için bir yük olduğunu ima etmektedir. Mültecilerin yardıma ve desteğe muhtaç insanlar olarak değil, bir sorun olarak görüldüğünü ifade etmektedir.

Atölye Sonrası Metaforlar: Atölye çalışmasından sonra katılımcılar tarafından kullanılan metaforlar, atölye öncesi yanıtlara kıyasla mültecilere ilişkin daha incelikli bir bakış açısı sunmakta ve zorunlu göçün neden olduğu sonuçları temsil etmektedir. Diğer bir deyişle, atölyenin ardından katılımcıların metaforları mültecilerin yasal statüsünü anlamaya doğru yönelmiştir; katılımcılar mültecileri "filin ayakları altındaki çimen", "evsiz kuşlar", "çaresiz kuşlar", "evlerini taşıyan kaplumbağalar", "yabancılar" ve "yaralı kuşlar" olarak tanımlamışlardır. Bu metaforlar, mültecilerin yaşadığı kırılma, yerinden edilme ve destek ihtiyacına ilişkin daha derin bir anlayışı yansıtmaktadır. Katılımcıların mültecileri zorunlu göçmen olarak tanımladıkları, mültecilerin vatandaşlık hakları olmayan bireylere dönüştüklerini vurguladıkları görülmüştür (Tablo 5).

Tablo 5. Atölye Sonrası “Mülteciler ...gibidir, çünkü...”

<i>Atölye sonrası metaforlar</i>
Filin altında kalan çimler gibidir, çünkü filler dövüşür çimler ezilir.
Evsiz kalmış bir kuş gibidir, çünkü evlerinden yuvalarından göç etmek zorunda kalmışlar.
Çaresiz bir kuş gibidir, çünkü vatanlarını sevdiklerini bırakıp gelmek zorunda kalmışlardır.
Evini sırtında taşıyan kaplumbağa gibidir, çünkü yurtsuz olmak, yolda olmak zorunda kalmaktır.
Sığınmacı gibidir, çünkü vatanlarından mecburi olarak ayrılmışlardır.
Yabancı gibidir, çünkü dil ve kültür farklılıklarımız vardır.
Yaralı kuş gibidir, çünkü çaresizdirler, yardımınıza ihtiyaçları vardır.

Atölye sonrası metaforlar aşağıdaki şekilde yorumlanmıştır:

Filin altındaki çimler metaforu, mültecilerin bir çatışma sırasında bir filin ayaklarının altındaki çimen gibi savunmasız olduğunu ve kolayca zarar görebileceğini öne sürmektedir. Yani, yerlerinden edilmelerine neden olan daha büyük güçler tarafından ezilen mülteciler için bir güçsüzlük duygusuna işaret etmektedir. *Evsiz kuş metaforu*, mültecilerin evlerini kaybetme ve ait olmama duygusunu vurgulamaktadır. *Çaresiz kuşlar metaforu*, atölye öncesi yanıtlardaki “masum” metaforuna benzer şekilde, mültecileri savunmasız, bağımlı ve korunmaya muhtaç olarak tasvir etmektedir. Dördüncü metafor, mültecileri *evlerini yanlarında taşıyan kaplumbağalara* benzeterek, yerinden edilmelerini ve kalıcı bir ikametgahlarının olmamasını ve aynı zamanda her zaman evlerini yanlarında taşımamanın yükünü de vurgulamaktadır. Beşincisi, mültecileri sığınmacılarla karşılaştırarak, onların tehlike veya zulüm nedeniyle evlerini terk ettikleri fikrini pekiştirmektedir. Altıncı metafor, mültecilerin karşılaşılabilecekleri dil ve kültürel engelleri vurgulayarak onları *yeni bir yerdeki yabancı* gibi görmektedir. Son metafor, mültecileri yaralı kuşlara benzeterek onların yardım ve desteğe olan ihtiyaçlarını vurgulamaktadır. Atölye öncesinde katılımcıların kullandığı sudan çıkmış balık, yabancı ot, dallara tutunmaya çalışan yapraklar gibi metaforlar mültecileri mücadele eden, yersiz yurtsuz ve istenmeyen bireyler olarak tanımlayan negatif metaforlar kullanırken, atölye sonrasında yuvasız kuşlar, sürekli hareket halindeki kaplumbağalar ve yardıma muhtaç yaralı canlılar gibi daha şefkatli ve empatik bir bakış açısıyla, mültecileri savunmasız ve yardıma muhtaç canlılara benzetmişlerdir. Atölye sonrası bu metaforlar, mültecileri yük veya baş belası olarak algılamaktan uzaklaşarak, mültecilerin kırılganlığını ve desteği hak ettiklerini vurgulamıştır. Ayrıca, atölye sonrası metaforlar daha çok göçün duygusal ve kişisel etkilerine, özellikle de kişinin hayatını geride bırakmanın getirdiği kayıp ve terk edilme duygusuna odaklanmıştır. Buna karşılık, atölye öncesi metaforlar bu boyuta çok fazla değinmemiştir. Atölye sonrasında kullanılan metaforlarda, “umutsuzluk” ve “ölmek” gibi daha güçlü ve olumsuz ifadeler yer verilmesiyle, göç deneyiminin yarattığı çaresizlik duygusu daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum, katılımcıların mültecilerin yaşadığı savunmasızlık, yerinden edilme ve kayıp gibi olumsuz deneyimlere yönelik empatisini artırdığını göstermektedir. Atölye çalışması, korku temelli metaforlardan uzaklaşarak, mülteci deneyiminin daha derinlemesine ve gerçekçi bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Göç Etmeye İlişkin Metaforların Analizi

Atölye Öncesi: Katılımcılar, atölye öncesinde ağırlıklı olarak bireylerin daha iyi bir yaşam arayışı amacıyla gerçekleştirdiği gönüllü göçü vurgulamakta ve bu durumu bir tür 'yaşam savaşı' olarak pozitif bir şekilde değerlendirmektedir. Diğer yandan olumsuz metafor kategorisi katılımcıların göç eden bireylerin içinde buldukları zor duruma ilişkin farkındalıklarını yansıtmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Atölye Öncesi "Göç etmek... gibidir, çünkü..."

<i>Atölye öncesi metaforlar</i>	
<i>Olumlu metaforlar</i>	<i>Olumsuz metaforlar</i>
Sıfırdan başlamak gibidir, çünkü her yeni mekân adapte olunması gereken kendine özgü kültüre sahiptir.	Sürgün edilmek gibidir, çünkü gittiğiniz yerde sizi neyin beklediğini bilemezsiniz. Kendini terk etmek.
Kaplumbağa gibidir, çünkü nerede duruyorsan orası yaşam alanın, sabit bir yere ait olmadan evin dışında hayata devam ediyorsun.	Buzuldan kopmuş bir parça gibidir, çünkü ayrıldığı yerdeki dengeleri değiştirdiği gibi vardığı yerdeki dengeleri değiştirir.
Varoluş mücadelesi gibidir, çünkü olduğun yeri bırakıp başka yerde yaşam mücadelesi vermek zordur.	

Atölye öncesi metaforlar aşağıdaki şekilde yorumlanmıştır:

Sıfırdan başlamak metaforu, taşınılan her yeni yerin, yeni bir çevreye ve kültüre uyum sağlamayı gerektirdiğini vurgular. Diğer bir deyişle önceden bilgisi veya aşinalığı olmadan sıfırdan başlamak anlamına gelir. *Kaplumbağa metaforu*, kişinin nereye giderse gitsin "evini" yanınızda taşıdığı ve sabit bir yere ait olmadığı anlamına gelmektedir. Alışılmadık ortamlarda uyarlanabilir ve esnek olma fikrini de vurgulamaktadır. Bu metafor ayrıca yalnızlık hissine ve sürekli yük taşımaya işaret etmektedir. *Varoluş mücadelesi metaforu*, yeni bir yere taşınmanın getirdiği iş, barınma, yeni geleneklere ve dile uyum sağlama gibi birçok engel ve zorluğa gönderme yapmaktadır. bu metafor aynı zamanda bir esneklik ve kararlılık duygusuna da işaret etmektedir. *Sürgün metaforu*, göç etmenin getirdiği belirsizlik ve endişe duygularını ile bazı göçlerin zorunlu ve istemsiz doğasını vurgulamaktadır. *Kendini terk etmek metaforu*, göçle ilişkili bir kayıp ve kimlik krizi duygusuna işaret etmekte, kişinin evini ve hayatını geride bırakma eyleminin duygusal olarak yorucu ve kafa karıştırıcı olabileceğini düşündürmektedir. *Bir buzul parçası metaforu*, göçün neden olduğu bozulma ve yerinden edilmeyi vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle tıpkı bir buzulun etrafındaki manzarayı değiştirmesi gibi, göçün hem ayrıldığınız yer hem de vardığınız yer üzerindeki önemli etkisini vurgulamaktadır. Metaforlar öncelikle göçmenlerin hem olumlu hem de olumsuz kişisel deneyimlerine odaklanmaktadır. Bazı metaforlar göçün zorluklarını vurgularken, diğerleri göçmenlerin direncini ve kararlılığını vurgulamaktadır.

Atölye Sonrası: Atölye çalışmaları, katılımcıların göç deneyimlerini daha çok zorunluluk ve siyasi nedenlerle ilişkilendirmesine neden olmuştur. Tablo 7'deki metafor analizi, Suriyeli mültecilerin deneyimlerinin ağırlıklı olarak olumsuz duygular (kayıp, umutsuzluk, çaresizlik) ve temalar (ölüm)

üzerinden ifade edildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, katılımcıların mülteci krizi karşısındaki çaresizlik ve empati duygularını yansıtmaktadır.

Tablo 7. Atölye Sonrası "Göç etmek... gibidir, çünkü..."

<i>Atölye sonrası metaforlar</i>
<i>Olumsuz</i>
Umutsuzluk gibidir, çünkü yapacak hiçbir şey yoktur.
Ölmek gibidir, çünkü sevdiklerinizi geride bırakırsınız.
Göze almaktır, çünkü başınıza her şey gelebilir.
İkiye bölünmek gibidir, çünkü bir yarınız göç ederken diğer yarınız geride kalır.
Bütün hayatını orada bırakmak gibidir, çünkü evini yuvanı aileni mesleğini orada bırakıyorsun, her şeyini kaybediyorsun.

Atölye sonrası metaforlar aşağıdaki şekilde yorumlanmıştır:

Çaresizlik metaforu, kişinin evini, ailesini ve tanıdık çevresini terk etmesiyle ortaya çıkan umutsuzluk ve çaresizlik duygusunu çağrıştırmaktadır. *Ölmek metaforu*, zorunlu göçle ilişkilendirilen derin kayıp ve ayrılık duygusunu vurgulamaktadır. *Göze almak metaforu*, yeni, yabancı bir yerde yaşamak için evini terk etmenin doğasında var olan tehlike ve belirsizliği yansıtmaktadır. *İkiye bölünmek metaforu*, sevdiklerini geride bırakmanın yarattığı duygusal gerilimi ve eksik kalma hissini çağrıştırmaktadır. *Tüm hayatımızı orada bırakmak metaforu*, göçün sadece fiziksel bir yer değiştirme değil, aynı zamanda tüm bir yaşamın kaybı olduğunu ifade etmektedir.

Göçü tanımlamak için kullanılan metaforlar, atölye öncesi "sıfırdan başlamak" ve "varoluş mücadelesi" gibi olumlu bakış açılarından, atölye sonrasında "umutsuzluk", "ölmek", "risk almak", "ikiye bölünmek", "ölmek" "tüm hayatınızı orada bırakmak" gibi olumsuz bakış açılarına evrilmiştir. Bu değişim, atölyenin katılımcılarda göçün zorlukları ve olumsuz etkileri konusunda daha derin bir farkındalık oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle, göçün istemsiz ve siyasi nedenlerle gerçekleşmesi, kişilerin kontrolü dışında gelişen olaylar olması gibi yönlerinin daha iyi anlaşılması, katılımcılarda umutsuzluk ve çaresizlik duygularını artırmış olabilir.

Drama Atölyesinde Elde Edilen Bulgular

Drama oturumlarında ortaya çıkan temalar, göç olgusunun karmaşık ve çok yönlü bir deneyim olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, gönüllü göç ile zorunlu göç arasındaki ikilem, güvenlik arayışı ile bilinmeyen getirdiği kaygı arasında ve umut ile karamsarlık arasında gidip gelerek göç deneyiminin çok yönlü doğasını yansıtmaktadırlar. Elde edilen bulgular, mültecilerin yeni topluluklarında maruz kaldıkları sosyal dışlanma ve empati eksikliği gibi konularda önemli ipuçları sunmaktadır.

Göç Teması

Bir canlandırmada katılımcılar, yuvayı terk etmenin ve yeni bir yere aidiyet kurmanın zorluğuna değinmişlerdir.

Güvenlik Teması

Katılımcılar, gittikleri yerde güvende olup olmayacaklarından ve yeni bir yerde nasıl hayatta kalacaklarından emin değillerdi. Bu durum, göçmenlerin maruz kaldığı belirsizlik ve savunmasızlık duygusunu yansıtmaktadır.

Umut ve Korku Temaları

Katılımcılar, yeni bir yerde daha iyi bir hayat kurma umuduyla motive olmuşlarken, aynı zamanda bilinmeyenin getirdiği korku ve kaygıyla da boğuşmuşlardır.

Bilinmezlik Teması

Gittikleri yerin bilinmemesi ve geleceğe dair belirsizlik ile ilişkilendirilmiştir. Katılımcılar, yeni bir yerde nasıl bir hayat bulacaklarını ve yeni bir topluma nasıl uyum sağlayacaklarını bilmiyorlardı. Bu durum, göçmenlerin maruz kaldığı belirsizlik ve endişe duygusunu yansıtmaktadır.

Etiketleme ve Sosyal Dışlanma

Rol oynama etkinlikleri aracılığıyla katılımcılar, mültecilerin karşılaştığı sosyal dışlanma ve ötekileştirme konusunda daha derin bir anlayış kazanmışlardır. Bazı katılımcılar rol oynama etkinliklerinde dışlanmış göçmenleri canlandırırken fiziksel ve kültürel farklılıklardan kaynaklanan önyargılara ve korkulara dikkat çekerken, bazıları da dışlanmanın tek sebebinin göçmen olarak etiketlenmek olduğunu vurgulamıştır. Aşağıdaki alıntılar, "göçmen" etiketinin bireyin kimliğinin diğer yönlerini nasıl gölgede bıraktığını, yabancılaşma ve evsizlik duygularına yol açtığını göstermektedir:

Birine yafta yapıştırırken önyargılarına odaklandılar. Mesele benim nasıl olduğum değildi. Bana bakmadılar bile. Baksalar nasıl olduğumu görecekerdi. İlgilenmediler. Kapıları kapalıydı, beni görmediler ve iletişime geçmediler. Yetişkin olduğum halde, rolde ve oyunda olduğum halde kendimi kötü hissettim. (K1, K).

Farklılıklar ve Ayrımcılık Teması

Bir başka canlandırmada ise katılımcılar göçmenlere karşı yapılan ayrımcılığın karmaşık ve çok yönlü bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılara göre bu ayrımcılığın temelinde önyargı, empati eksikliği, bilinmezlik korkusu, hayat standardı farklılıkları ve ırkçılık gibi faktörler yer almaktadır. Ekonomik kaygılar ve geçmişten gelen önyargılar da bu soruna katkıda bulunmaktadır. Katılımcılardan biri göçmenlere karşı ayrımcılığın temel sebebinin sosyoekonomik statü farklılıkları olduğunu savunuyor: "Üst hayat standardına sahip turistleri el üstünde tutarken, hayat standardı çok düşük olan insanları kıyafet, görünüm, hayatı yaşayış şekli yemek adabı, hayat standardını düşük olarak gördüğümüz insanları aşağılama kompleksine sürekli giriyoruz." Bu durumun bilinmezlik ve ötekileştirme

duygularından kaynaklandığını düşünüyor. Diğer katılımcıların ayrımcılık ile ilgili görüşleri ise kuşaktan kuşağa aktarılan önyargılardan kaynaklanması, kendini geliştirme ve önyargılardan kurtulma çabası eksikliği, ırkçılık, kaygı olabilir. Bir katılımcı göçmenlerin ekonomik yük olacağını ve suç oranlarında artışa neden olacağı endişesinin ayrımcılığa katkıda bulunduğunu düşünmektedir. Tüm katılımcıların sırayla rol aldıkları canlandırmada, göçmenlere karşı yapılan ayrımcılığın sadece göçmenleri değil, toplumdaki tüm kesimleri olumsuz etkilediğini de göstermektedir. Ayrımcılık, toplumda gerginlik ve kutuplaşmaya yol açar ve sosyal barışı tehdit eder. Aşağıda canlandırmalardan sunulan kesitler bu bulguyu daha net örneklendirmektedir:

Araştırmacı: Neden gitmek zorundalar sizce? Neden sevilmiyorlar?

Katılımcı: Farklı oldukları için?

Araştırmacı: Farklılar mı? Neden farklılar?

Katılımcı: Dilleri farklı, yaşam biçimleri farklı, görünüşleri farklı. İnsanlar farklı gelene önce önyargıyla yaklaşır.

Araştırmacı: Neye göre farklılar? Ben anlayamadım, açıklayabilir misiniz?

Katılımcı: Farklı bir ülkeden farklı bir milletten olduğu için zarar verecek düşüncesi var... Belki aslında normalde kendi ülkelerinde çok iyi insanlardır, ama buraya geliyorlar, farklı bir ortamla karşılaşıyorlar... Zarar verecekler düşüncesi var...

Katılımcı: İnsana insan olduğu için bakılmıyor da üzerindeki etiketine bakıldığı için bu muameleye (ayrımcılığa) maruz kaldığını düşünüyorum. İnsanı insan olarak görmüyoruz ne yazık ki.

Katılımcı: ...Kesinlikle bunun altında yatan sebep ırkçılıktır. Bunun başka bir tanımı olamaz. Biraz sert oldu ama benim düşüncem bu.

Katılımcı: Aynı zamanda da bir kaygı var bence. Bize yük olacaklar ekonomik olarak, suç oranları artacak şekilde ön kabuller var... Hem geçmişten gelen önyargılar hem de gelecek kaygısı buna katkıda bulunuyor. Bir ötekileştirmeye neden oluyor.

Drama atölyesinde, katılımcıların kendi sosyal ve kültürel kimliklerini nasıl algıladıklarını ve bu algılamaların kelime bulutu analizi ile görselleştirilmesi amaçlanmıştır. Katılımcılardan, kendi sosyal ve kültürel kimliklerini tanımlamak için özgürce kelimeler üretmeleri istenmiş ve bu kelimeler mentimeter platformu aracılığıyla bir kelime bulutunda görselleştirilmiştir (Resim1). Kelime bulutu analizi, katılımcıların zihinlerinde en sık yer eden kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgu, sosyal kimlik teorisinin öngördüğü gibi, katılımcıların sosyal ve kültürel kimliklerini belirlerken aile, eğitim, milliyet, din, cinsiyet gibi sosyal kategorilere sıklıkla başvurduklarını göstermiştir. Katılımcılar, insanları aşağıdakiler de dâhil olmak üzere bir dizi ölçüte göre sınıflandırmıştır: Ahlaki Nitelikler: "İyi insanlar" ve "kötü insanlar", ahlaki yargılara ve algılanan karakter özelliklerine odaklanmayı önerir. Gelişim Aşamaları: "Çocuklar" ve "yetişkinler", sosyal algıdaki yaşın ve gelişimsel farklılıkların belirginliğini vurgular. Fiziksel Özellikler: "Bıyıklı insanlar" ve "bıyıksız insanlar", gözlemlenebilir fiziksel özelliklere göre sınıflandırma eğilimini gösterir. Cinsiyet Kimliği: "Erkekler" ve "kadınlar" ayrı kategoriler olarak cinsiyet normlarının ve

ve öz-değer duygusu üzerindeki, olumsuz davranışlarla sonuçlanabilecek zararlı etkilerine odaklanmaktadır:

“İnsanlar toplum içinde yok sayılmaya başlayınca hem yaratıcılıkları hem de benlikleri yok olmaya başladığı için kısırlaşmaya başlıyorlar. Belki de suça meyilli olmak burada başlıyor. Bir şeyler konusunda öfke duyup başka bir şeyi tüketmeye başlamak burada başlıyor. O yüzden zaten ‘suçlu doğulmaz, sonradan olunur’ bununla alakalı bence. Bir kişiye ait olduğu yeri vermezsek eğer o da orayı almak için her şeyi yapmaya başlayabilir.” (K26, K).

Kişisel Önyargı ve Dışlanma Deneyimleri

Atölye çalışması katılımcıların kendi önyargılarını ve dışlanmış grupların deneyimlerini daha derinlemesine anlamalarına olanak sağlamıştır. Bir katılımcı, etkinliklerin kendisine geçmişte yaşadığı dışlanma deneyimlerini hatırlattığını belirtmiştir. Katılımcı,

“(Etkinlik) insanların önyargılı olduğunu hissettirdi. Çok kötü hissetmedim, çünkü Türkiye’de çok uzun yıllardır bunu yaşıyorum. Yani kabul görmemeyi. Bu benim alışkın olmamla alakalı. Sadece insanların önyargılı olduğunu bir kez daha hissetmemi sağladı. Duygu olarak çok ciddi bir etki yaratmadı. Kendini değersiz, kabul görmemiş hissettiriyor. Ben bunları daha öncesinde çok yaşadığım için şu anda öyle bir duygu durumuna giremedim.” (K3, K).

şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Bu ifade, katılımcının uzun süredir dışlanma deneyimlerine maruz kalmasının, bu tür durumlara karşı duyarlılığını azalttığını göstermektedir. Katılımcının bu açıklaması, atölye çalışmasının katılımcılarda öz-yansıma sürecini tetiklediğini ve kendi deneyimleri üzerinden dışlanmanın etkilerini değerlendirmelerine olanak sağladığını göstermektedir. Katılımcının, uzun süredir dışlanma deneyimlerine maruz kalması, bu durumun kendisi için normalleşmiş olduğunu ve duygusal olarak daha az etkilenmesine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, kronik dışlanmanın bireyler üzerindeki psikolojik etkilerini anlamak açısından önemli bir bulgudur.

Genel olarak, atölye çalışmasına katılanların, mültecilerin maruz kaldığı etiketleme ve önyargıların, sosyal etkileşimleri nasıl sınırladığını ve dışlanmaya yol açtığını deneyimsel olarak öğrenme fırsatı bulduklarını belirtmiştir. Rol oynama ve tartışma teknikleri sayesinde katılımcılar, bu durumun mültecilerin psikolojik sağlığı, sosyal ilişkileri ve yaşam kaliteleri üzerindeki derin etkilerini daha iyi anlamışlardır. Atölye sonrasında katılımcılar, mültecilere karşı empati kurma düzeylerinin arttığını ve daha kapsayıcı bir toplum için çaba gösterme isteği duyduklarını belirttiler. Bu bulgular, mülteci kriziyle başa çıkmada empatinin ve sosyal farkındalığın ne kadar önemli olduğunu vurgularken, aynı zamanda eğitim yoluyla önyargıları azaltmanın mümkün olduğunu göstermektedir.

Atölyenin Değerlendirilmesi

Atölye çalışmasının etkinliği, katılımcıların beklentileri ve algılanan etkileri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, drama yönteminin katılımcılar arasında empati becerilerini geliştirmede, eleştirel düşünmeyi teşvik etmede ve mülteci deneyimine yönelik daha nüanslı bir anlayış

oluşturmada etkili olduğunu göstermektedir. Bu olumlu sonuçlar, aşağıdaki bulgularla desteklenmektedir:

Empati ve Farkındalıkta Artış

Atölye öncesinde katılımcılar, mülteci sorununa yönelik farkındalıklarını artırma beklentisiyle etkinliğe katılmışlardır.

Beklentilerin Karşılanması

Atölye etkinliklerinin tamamlanmasının ardından yapılan değerlendirmelerde, katılımcılar atölyenin beklentilerini aştığını ve mülteci deneyimine dair daha derin bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olduğunu belirtmişlerdir.

Eleştirel Düşünme

Özellikle rol oynama etkinlikleri, katılımcıları kendi önyargılarını ve mültecilere yönelik yaygın kalıp yargıları sorgulamaya teşvik ederek, empati düzeylerinde önemli bir artışa neden olmuştur. Katılımcılar, atölye sonrasında mültecilerin karşılaştığı zorlukları daha yakından anladıklarını ve onlara karşı daha duyarlı hale geldiklerini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı, verilen mesajın dolaylı ancak oldukça etkili bir şekilde iletilmiş olduğunu belirtmiştir (K11, E). Aşağıda katılımcıların görüşlerinden seçilmiş alıntılar sunulmuştur:

"Evet (etkinlikler) çok hüznü idi. Bence bu tür etkinliklerin asıl amacı, Suriyelileri değil, aslında kendi içimizde ötekileştirdiğimiz insanlarla bir araya gelmek ve onlarla bütünleşmek olmalı. Ben şahsen herhangi bir etnik kökene yönelik olumsuz bir durumla karşılaşmadım. Ancak çalışma arkadaşlarımızın yaşadığı ayrımcılık deneyimlerini duyunca çok üzüldüm. Maalesef ülkemizde insanlar 'şucu', 'bucu' diye ayrıştırılıyor ve kutuplaşma artıyor. Bence önce kendi içimizdeki sorunları çözmeli, sonra da göçmenlere daha hoşgörülü yaklaşabiliriz." (K8, K).

"Evet, (mültecilerle ilgili) fikirlerim değişti." (K7, E).

"Kesinlikle kişilerin bazı şeylerin farkına varmasını sağlıyor." (K5, K).

"(Beklentilerim) fazlasıyla karşılandı." (K16, K).

Bulgular drama atölyesi uygulamasının mültecilere yönelik tutumlarda anlamlı bir değişime yol açtığını ortaya koymaktadır. Atölye öncesinde mültecilere karşı olumsuz tutum sergileyen katılımcılar, rol oynama etkinlikleri sayesinde mülteci deneyimini daha eleştirel bir perspektifle değerlendirmeye başlamışlardır. Bu durum, drama atölyesinin katılımcılarda eleştirel düşünme becerilerini geliştirerek, önyargılı inançlarını sorgulamalarına ve mülteci deneyimine ilişkin daha incelikli bir anlayışa ulaşmalarına katkı sağladığını göstermektedir.

Tartışma

Mülteci çocukların eğitim süreçlerinde karşılaşılan en büyük sorunlardan biri, sosyal dışlanmadır. Öğretmenlerin kültürel duyarlılığı, bu çocukların sınıf içinde kendilerini güvende hissetmelerini ve akademik başarılarını artırmalarına yardımcı olabilir. Araştırmalar, öğretmenlerin

psikolojik dayanıklılığının, empati ve kültürlerarası duyarlılık gibi becerilerinin, bu süreçte önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Üzar-Özçetin, Çelik ve Özenç-Ira, 2022). Ancak öğretmenler arasında kültürel duyarlılığı ve farkındalığı artırmaya yönelik geleneksel yöntemler sürdürülebilir değildir. Bu nedenle öğretmen eğitimine sanat temelli, drama temelli ve yansıtıcı tekniklerin dâhil edilmesi gerekli hale gelmektedir.

Bu çalışmada katılımcıların Suriye'den gelen mültecilerin duygularını ve kayıplarını anlatmak için kullandıkları metaforlar, mültecilerin yaşadığı umutsuzluğu, ölümü ve çaresizliği vurgulamaktadır. Atölye öncesi katılımcıların empatik metaforları göçmenleri savunmasız, çaresiz ve dışlanmış olarak tasvir ederken, empatik olmayan metaforları ise onları ev sahibi toplum için bir tehdit olarak tasvir etmekteydi. Alanyazında mültecilerin medya söylemlerinde nasıl tasvir edildiğini, metinlerdeki metaforik ifadeleri inceleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Charteris-Black, 2006; Cunningham-Parmeter, 2011; Gabrielatos ve Baker, 2008; Greenslade, 2005; Hart, 2010, 2011; Howarth ve Ibrahim, 2014; Mujagić, 2018; Musolff, 2016; Parker, 2015; Santa Ana, 2002). Çalışmanın bulguları, mültecilerin medya söylemlerinde ve metinlerdeki metaforik ifadelerde nasıl tasvir edildiğine ilişkin önceki araştırmalarla uyumludur. KhosraviNik (2010), mülteciler de dahil olmak üzere azınlık gruplarının genellikle olumsuz bir şekilde tasvir edildiğini ve onları "tehlike", "kulfet/yük" ve "kanunları çiğneyen" gibi etiketlerle ilişkilendirdiğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Hanson-Easey ve Augoustinos (2010) tarafından yapılan araştırmada Avustralya'ya göç eden Sudanlı mülteciler "cahil" ve "tehlikeli" olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca bu çalışmaya katılanlar, kişisel dışlanma ve ötekileştirilmeyi deneyimlemeyi içeren rol oynama etkinlikleriyle mültecilere yönelik empati geliştirmişlerdir. Bir mültecinin bakış açısını benimsemek, katılımcıların mültecilerin ev sahibi toplumla bütünleşmede karşılaştıkları zorlukları ve sosyal dışlanmanın onların refahı üzerindeki zararlı etkilerini daha derinlemesine anlamalarını sağlamıştır. Bu deneyim, katılımcılar arasında empatiyi güçlendirerek mülteciler için daha kapsayıcı ve sıcak ortamlar yaratmanın önemini vurgulamıştır. Bulgular, göçün bireyleri ve toplulukları yalnızca ekonomik olarak değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve psikolojik olarak da etkilediğini göstererek, göç kuramlarında yaygın olan ekonomik faktörlere odaklanma eğiliminin (Richmond, 1988, 1994) ötesine geçmiştir.

Atölye çalışması sonrasında, mültecilerin yaşadığı psikolojik sıkıntı ve travmaların daha fazla farkına varılmıştır. Devam eden vatansızlık ve statüsüzlük sorununun mültecilerin savunmasızlığı ve dışlanmasına önemli ölçüde katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Atölye katılımcıları özellikle zorunlu göçün bireyler üzerindeki yıkıcı etkilerine, özellikle de mülksüzleştirme sorununa odaklanmışlardır. Bu bulgu, zorunlu göçün büyük ölçekli, ani ve sıklıkla şiddet içeren bir süreç olarak tanımlandığı mevcut alanyazınla uyumludur (Chatty, 2010).

Butler ve Athanasiou'ya (2013) göre, topraklarını, vatandaşlıklarını, mülklerini ve topluluk duygusunu kaybeden kişiler mülksüzleştirilmiş olarak kabul edilir. Mülksüzleştirme, sadece toprak, ekonomik ve siyasi gücün haksız bir şekilde el değiştirmesi değil, aynı zamanda bu eylemlerle bağlantılı hakların kaybedilmesi anlamına gelir (Butler ve Athanasiou, 2013). Mülksüzleştirme kavramı, Maslow'un temel fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini savunan ihtiyaçlar hiyerarşisiyle ilişkilendirilebilir (Maslow, 1943). Bu hiyerarşiye göre, insan ihtiyaçları sınırsızdır ve bir ihtiyaç karşılandıktan sonra yeni bir ihtiyaç ortaya çıkar (Maslow, 1943). Mülksüzleştirme, bireylerin toprak, mülk ve vatandaşlık gibi temel ihtiyaçlarına erişimini engellediğinden, güvenlik ve korunma duygularını zayıflatır. Sonuç olarak, mülteci ve göçmenler, hiyerarşideki daha üst düzey ihtiyaçları karşılamak için sağlam bir temel oluşturamadıkları için ait olma ve özgüven eksikliği yaşayabilirler.

Bu çalışmanın bulguları, çevrim içi bir drama atölyesinin, öğretmen ve öğretmen adaylarının mültecilere yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyerek empati ve yardımseverlik düzeylerini artırdığını göstermiştir. Yansıtıcı tekniklerin kullanımı, katılımcıların kendi önyargılarını ve basmakalıp düşüncelerini daha fazla fark etmelerini sağlamış ve mültecilerin yaşadığı zorluklar hakkında daha derin bir anlayış geliştirmelerine katkıda bulunmuştur. Bu bulgu, yansıtıcı tekniklerin eleştirel düşünmeyi teşvik ettiği ve yeni bakış açıları geliştirmeye yardımcı olduğu yönündeki mevcut araştırmalarla uyumludur. Sanat temelli yaklaşımların, özellikle drama etkinliklerinin, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının mülteci nüfusun duygularını ve deneyimlerini anlamalarını kolaylaştırdığı görülmektedir. Bu durum, sanatın empatiyi geliştirme ve farklı kültürler arasında bağlantı kurma potansiyelini desteklemektedir. Sanatsal ifadeye aktif katılım, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının mültecilerle daha derin bağlar kurmalarını sağlayarak, toplumsal ayrışmaları azaltır ve karşılıklı anlayışı güçlendirir. Bu bulgular, sadece mültecilerin toplumla bütünleşme sürecine fayda sağlamakla kalmaz, aynı zamanda daha kapsayıcı ve şefkatli bir toplum oluşturulmasına da katkıda bulunur. Bu çalışma, sanat uygulamalarının göçmen ve mültecilerin toplumla bütünleşmelerine ilişkin mevcut alanyazınla uyumludur. O'Neill, Isaloo ve Gusciute (2010) gibi araştırmacılar, sanat uygulamalarının göçmenler ile onları kabul eden toplum arasındaki bütünleşmeyi teşvik etmede dönüştürücü bir güce sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Benzer şekilde, Kosmatka-Kos (2017), sanat pratiklerinin göçmen ve mültecilerin bütünleşmesi üzerindeki etkisi üzerine yaptığı çalışmasında, sanat uygulamalarının göçmen ve mültecilerin bütünleşme sürecinde nasıl yardımcı olabileceği sorusuna cevap aramıştır.

Alanyazın, mülteci öğrencilerle çalışan öğretmenler için sürekli olarak zorlu bir gerçekliği ortaya koymaktadır. Araştırmalar, eğitimcilerin yetersiz eğitim ve destek nedeniyle bu öğrencilerin benzersiz ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli donanıma sahip olmadıklarını göstermektedir (Er ve Bayındır, 2015; Polat ve Rengi, 2014; Sağlam ve İlksen-Kanbur, 2017). Bu zorluklar, kültürel farklılıklardan ve dil engellerinden kaynaklanan karmaşık sorunlarla birleşince, mülteci eğitiminin

öğretmenlik mesleği içinde bir kriz olarak yaygın bir şekilde algılanmasına neden olmaktadır. Öğretmenler kültürel farklılıklardan kaynaklanan zorlukların üstesinden gelme becerisine sahip olduklarında bu kriz daha kolay aşılabılır. Suriyeli mülteci çocuklara etkili ve uygun eğitim verebilmek için öğretmenlerin empatik eğilimlerini ve kültürel duyarlılıklarını anlamak çok önemlidir. Empatik eğilimin öğretmenlerin mülteci öğrencileri anlamalarına ve kültürel olarak duyarlı eğitim vermelerine yardımcı olabileceği göz önüne alınarak (Dolby, 2012; Warren, 2018) öğretmen yetiştirme programlarında ve hizmet içi eğitim programlarında bu konulara daha fazla ağırlık verilebilir. Türkiye'deki göçmen öğrenci sayısının her geçen yıl artması nedeniyle kültürel farklılıklara saygıyı ve farkındalığı artırıcı etkinlikler düzenlemek büyük önem taşımaktadır. Bu etkinlikler mülteci öğrencileri dışlanmaktan korumasının yanı sıra akran zorbalığının hedefi olma risklerini azaltmaya yardımcı olacaktır (Özbek ve Taneri, 2022).

Sonuç

Bu çalışmanın bulguları, atölye sonunda katılımcıların ayrımcılık, önyargı, korku, yoksulluk ve mülksüzleştirme (yerinden edilme) dâhil olmak üzere mülteci kriziyle ilgili sorunlara ilişkin farkındalıklarının arttığını göstermektedir. Bu bulgu, bu sorunları ele almayı amaçlayan gelecekteki politika, program ve araştırmalara bilgi sağlamak için kullanılabilir. Ancak, bu çalışmanın sınırlı bir örneklem büyüklüğüne sahip olduğu ve bulguların daha geniş kitlelerin görüşlerini temsil edemeyeceği ve farklı bağlamlara genellenemeyebileceği göz önünde tutulmalıdır. Mültecilerin ve göçmenlerin kendileri de dahil olmak üzere farklı gruplar arasında empati ve anlayışın geliştirilmesinde drama temelli müdahalelerin etkinliğini araştırmak için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Gelecekteki araştırmalar, çeşitli çalışma gruplarında mültecilerin yaşadıkları sorunları azaltmada, ev sahibi toplumla mültecilerin birbirlerini anlamalarında, mülteci ve göçmenlerin genel refahını artırmada politika ve yapısal değişikliklerin rolünü araştırabilir. Farklı disiplinlerden araştırmacılarla işbirliği yaparak, sanat temelli müdahalelerin mülteci ve göçmenlerin genel refahı üzerindeki uzun vadeli etkileri hakkında daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir. Mülteci çocukların eğitimine yönelik öğretmen algı ve tutumlarının daha ayrıntılı incelenmesi, öğretmenlerin mesleki gelişim programlarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Bu sayede mülteci çocukların eğitim süreçlerine daha etkili bir şekilde dahil edilmeleri sağlanabilir. Farklı kültürel ve sosyal geçmişlere sahip katılımcılarla daha geniş çapta çalışmalar yapılarak, bulguların genellenebilirliği artırılabilir.

Kaynaklar

Alvesson, M. & Sköldbberg, K. (2009). *Reflexive methodology: New vistas for qualitative research* (2. b.). London: Sage.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

- Butler, J. & Athanasiou, A. (2013). *Dispossession: The performative in the political*. Cambridge: Polity.
- Castles, S. & Miller, M. M. (2003). *The age of migration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). Theories of migration. S. Castles, H. de Haas, & M. J. Miller (Ed.), *Theories of migration* içinde (s. 1-26). Palgrave Macmillan.
- Castles, S., de Haas, H. & Miller, M. J. (2020). *The age of migration: International population movements in the modern world* (6. b.). London: Red Globe.
- Catterall, M. & Ibbotson, P. (2000). Using projective techniques in education research. *British Education Research Journal*, 26(2), 245- 256. <https://doi.org/10.1080/01411920050000971>
- Cenevre Sözleşmesi. (1951). Mültecilerin Hukuki Durumu Hakkında Sözleşme. <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Charteris-Black, J. (2006). Britain as a container: Immigration metaphors in the 2005 election campaign. *Discourse & Society*, 17(6), 563–582.
- Chatty, D. (2010). *Displacement and dispossession in the modern Middle East*. Cambridge, UK: Cambridge University.
- Ciarniene, R. & Kumpikaite, K. (2011). International labour migration: Students viewpoint. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 22(5), 527-533.
- Connelly, F. M. & Clandinin, D. J. (1990). Stories of experience and narrative inquiry. *Educational Researcher*, 19(5), 2-14. <https://doi.org/10.3102/0013189X019005002>
- Creswell, J. W. & Creswell, J. D. (2018). Mixed methods research designs. *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5. b.) içinde (s. 200-230). Sage.
- Cunningham-Parmeter, K. (2011). Alian language: Immigration metaphors and the jurisprudence of otherness. *Fordham Law Review*, 75(4), 1545-1598.
- Dany, L, Urdapilleta, I., & Lo Monaco, G. (2015). Free associations and social representations: some reflections on rank-frequency and importance-frequency methods. *Quality & Quantity*, 49, 489–507.
- Das, G. (2018). A review on projective techniques applied on social science research. *International Journal of Research in Business Studies and Management*, 5(3), 10-14.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal üretimde göçmen işçiler: Yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 37-67.
- Dolby, N. (2012). *Rethinking multicultural education for the next generation* (1. b.). New York: Routledge.

- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107- 115.
- Er, A. R. & Bayındır, N. (2015). İlkokula giden mülteci çocuklara yönelik sınıf öğretmenlerinin pedagojik yaklaşımları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 175-185. <https://doi.org/10.20860/ijoses.08223>
- Flick, U. (2018). *Doing triangulation and mixed methods: Qualitative research kit book 8* (1. b.). London: Sage.
- Gabrielatos, C. & Baker, P. (2008). Fleeing, sneaking, flooding. A corpus analysis of discursive constructions of refugees and asylum seekers in the UK Press, 1996-2005. *Journal of English Linguistics*, 36(1), 5-38.
- Goldin, I., Cameron, G. & Balarajan, M. (2011). *Exceptional people: How migration shaped our world and will define our future*. Princeton: Princeton University.
- Greenslade, R. (2005). *Seeking scapegoats: The coverage of asylum in the UK Press*. London: Institute of Public Policy Research.
- Hanson-Easey, S. & Augoustinos, M. (2010). Out of Africa: Accounting for refugee policy and the language of causal attribution. *Discourse & Society*, 21(3), 295–323.
- Hart, C. (2010). *Critical discourse analysis and cognitive science: New perspectives on immigration discourse*. NY: Basingstoke.
- Hart, C. (2011). Force-interactive patterns in immigration discourse: A Cognitive Linguistic approach to CDA. *Discourse & Society* 22(3), 269-286.
- Howarth, A. & Ibrahim, Y. (2014). The non-human interest story: De-personalizing the migrant. *New Racisms: Forms of Un/belonging in Britain Today, [Conference proceedings]*. Sussex University. www.brunel.academia.edu/AnitaHowarth sayfasından erişilmiştir.
- Jean, G. & Grumberg, J. C. (2016). *Çabuksığımlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi, & T. Jokela (Ed.), *The lure of lapland: A handbook for artic art and design* içinde (s. 9–23). University of Lapland.
- Kainth, G. S. (2009). Push and pull factors of migration: A case of brick kiln industry of Punjab state. *Asia-Pacific Journal of Social Sciences*, 1, 82-116.
- KhosraviNik, M. (2010). The representation of refugees, asylum seekers and immigrants in British newspapers: A critical discourse analysis. *Journal of Language and Politics*, 9(1), 1-28.
- Knowles, G. J. & Cole, A. L. (2008). *Handbook of arts in qualitative research: Perspectives, methodologies, examples, and issues*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Koser, K. (2016). *International migration: A very short introduction*. Oxford: Oxford University.

- Kosmatka-Kos, M. (2017). *Refugees and migrants in art integration processes of refugees and migrants through art practices*. (Master's Thesis). Available from Repositório Aberto da Universidade do Porto.
- Krishnakumar, P. & Indumathi, T. (2014). Pull and push factors of migration. *Sona Global Management Review*, 8(4), 8-12.
- Leavy, P. (2021). *Method meets art: Arts-based research practice*. (3. b.). New York: The Guilford.
- Makovsky, A. (2019). *Turkey's Refugee Dilemma: Tiptoeing Toward Integration*. <https://www.americanprogress.org/article/turkeys-refugee-dilemma/> sayfasından erişilmiştir.
- Markham, A. (2017, February 28). *Reflexivity: Some techniques for interpretive researchers*. <https://annetmarkham.com/2017/02/reflexivity-for-interpretive-researchers/> sayfasından erişilmiştir.
- Martin, S. F., Weerasinghe, S., & Taylor, A. (2014). *Humanitarian crises and migration: Causes, consequences and responses*. New York: Routledge.
- Maslow, A. (1943). *A theory of human motivation*. New York: Harper and Row.
- Mujagić, M. (2018). Dangerous waters metaphor in news discourse on refugee crisis. *Metaphorik.de*, 28, 99-132.
- Murray, E. L. (1986). *Imaginative thinking and human existence*. Pittsburgh, PA: Duquesne University.
- Musolff, A. (2016). Cross-cultural variation in deliberate metaphor interpretation. *Metaphor and the Social World*, 6(2), 205–224.
- Navarro-Gambín, P. & Jansen, K. (2024). Migrant agricultural workers in search of a dignified life: Labour conditions as a source of vulnerability in Spain. *Sociologia Ruralis*, 64(1), 126-148.
- O'Neill, M., Isaloo, S. S. & Guscute, E. (2010). *Asylum, migration and community*. Bristol: The Policy University of Bristol. <https://bristoluniversitypress.co.uk/asylum-migration-and-community> sayfasından erişilmiştir.
- Oppenheim, A. N. (1992). *Questionnaire design and attitude measurement*. London: Pinter.
- Ökten-Sipahioğlu, B. (2024). Göç ve doğal afet ilişkisi: Deprem göçü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), [Deprem Özel Sayısı], 292-313.
- Özbek, Ö. Y. & Taneri, P. O. (2022). İlkokullar için akran zorbalığı önleme modülünün tanıtımı. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 55-87.
- Parker, S. (2015). Unwanted invaders: The representation of refugees and asylum seekers in the UK and Australian print media. *eSharp*, 23(Myth and Nation), 1-21.
- Patton, M. Q. (1999). Enhancing the quality and credibility of qualitative analysis. *Health Services Research*, 34(5), 1189-1208.

- Polat, S. & Rengi, Ö. (2014). Sınıf öğretmenlerinin kültürel farklılık algıları ve kültürlerarası duyarlılıkları. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6(3), 135-156.
- Richmond, A. H. (1988). Sociological theories of international migration. *Current Sociology*, 36(2), 7-25.
- Richmond, A. H. (1994). *Global apartheid: Refugees, racism and the new world order*. Oxford: Oxford University.
- Sağlam, H. İ. & İlksen-Kanbur, N. (2017). Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 310-323.
- Santa Ana, O. (2002). *Brown tide rising: Metaphors of Latinos in contemporary american public discourse*. Austin: University of Texas.
- Taneri, P. O. (2022). *Kapsayıcı eğitim uygulamaları: Çeşitlilikleri ve farklılıkları kucaklayan kapsayıcı çemberi genişletme*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Triandafyllidou, A. (2018). Globalisation and migration. A. Triandafyllidou (Ed.), *Handbook on migration and globalisation* içinde (s. 1-13). Cheltenham, Glos: Edward Elgar.
- Uğur, N. (2024). Kapsayıcı eğitim ve mülteci çocukların eğitimi. P. O. Taneri (Ed.), *Kuramdan uygulamaya kapsayıcı eğitim* içinde (s. 197-230). Ankara: Pegem Akademi.
- UNHCR. (2024a). Resettlement, complementary pathways and family reunification. *Global Appeal 2024*. <https://reporting.unhcr.org/global-appeal-2024/outcome-and-enabling-areas/resettlement-complementary-pathways-and-family#:~:text=Over%202.4%20million%20refugees%20will,operations%20have%20projected%20resettlement%20needs> sayfasından erişilmiştir.
- UNHCR. (2024b). *Refugees and Asylum Seekers in Turkey*. <https://www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey> sayfasından erişilmiştir.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (1998). Recommendations on Statistics of International Migration, Revision. https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_58rev1e.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Usaklı, H. (2018). Drama based social emotional learning. *Global Research in Higher Education*, 1(1), 1-14. <https://doi.org/10.22158/grhe.v1n1p1>
- Üzar-Özçetin, Y. S., Çelik, S., & Özenç-Ira, G. (2022). The relationships among psychological resilience, intercultural sensitivity and empathetic tendency among teachers of Syrian refugee children in Turkey. *Health & Social Care in the Community*, 30(2), e410-e419. <https://doi.org/10.1111/hsc.13215>
- Warren, C. A. (2018). Empathy, teacher dispositions, and preparation for culturally responsive pedagogy. *Journal of Teacher Education*, 69(5), 603-615.
- Will, V., Eadie, D., & Macaskill, S. (1996). Projective and enabling techniques explored. *Marketing Intelligence and Planning*, 14, 38-43.

Extended Summary

Migration, driven by various factors such as climate change, economic crises, natural disasters, terrorism, and political instability, has become a significant global phenomenon (Castles, de Haas, and Miller, 2020; Goldin, Cameron, and Balarajan, 2011; Koser, 2016; Triandafyllidou, 2018). According to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), more than 2.4 million refugees will need resettlement in 2024 (UNHCR, 2024a). Turkey hosts approximately 3.6 million registered Syrian refugees and approximately 320,000 people of other nationalities (UNHCR, 2024b). Migration and the ethnic and racial diversity it brings are one of the most sensitive issues facing today's societies (Castles et al., 2020). Understanding migration in the context of humanitarian crises requires a nuanced approach, particularly concerning the experiences and motivations of migrants.

Castles and Miller's (2003) migration systems offers a suitable framework for this understanding, focusing on the exchange of migrants between countries and the challenges they face. The push-pull theory categorizes the reasons for migration as attractive (positive) and negative (negative) factors (Castles and Miller, 2003). It fails to consider the historical causes of migration and the interests of capital, focusing solely on the actions and motivations of individual migrants. On the other hand, the historical-structural approach views migration as a way for capital to mobilize cheap labor and neglects the individual experiences and motivations of migrants. However, neither of these theories adequately explains the complex phenomenon of migration resulting from humanitarian crises. Humanitarian crises are situations where there is a widespread threat to life, safety, health, or livelihoods beyond the capacity of individuals and communities. They can be triggered by natural disasters, human accidents, or anthropogenic factors. Castles and Miller's migration systems theory is a more suitable approach to understanding migration in the context of humanitarian crises. It focuses on the exchange of migrants between two or more countries and considers the experiences and challenges faced by migrants in their journey. In Turkish law, the terms refugee, asylum seeker, and migrant have different definitions. Refugees are those seeking asylum in Türkiye, while those from non-European countries are considered conditional refugees. Migrants, on the other hand, are individuals who move to a country other than their nationality or habitual residence and make it their new habitual residence (Uğur, 2024). The research aimed to create curiosity, overcome response barriers, and be engaging for the participants. The findings of the workshop were analyzed to understand its impact on participants' perspectives and understanding of migration and refugees. This study explored attitudes towards migration and refugees using a drama workshop.

This qualitative study employed art-based action research to investigate subjective human experiences related to hosting refugees (Jokela and Huhmarniemi, 2018). Art served as an intervention, gaining knowledge, and a tool for data collection and analysis. The cyclical process involved

investigating the context, determining research objectives, conducting a literature review, and developing a drama workshop plan. Participants engaged in artistic activities to develop self-awareness about their experiences related to hosting refugees. The workshop was digitally recorded and screenshots were taken for easy analysis. The workshop, involving 26 participants mainly teachers, utilized various artistic activities to enhance self-awareness and understanding of migration issues. Data analysis, conducted through content analysis, identified patterns and themes in the participants' perspectives. Considering the subjective nature of art-based research, a data triangulation strategy was adopted to increase the generalizability of the results and strengthen internal validity. As defined by Patton (1999), data triangulation involves the use of more than one method or data source to develop a comprehensive understanding of a phenomenon. In this study, a narrative data collection approach was adopted to gain an in-depth understanding of the participants' experiences. Participants were given the opportunity to express themselves through oral, written, visual, and performance-based arts. Narrative research is a qualitative research method aimed at in-depth understanding of participants' life stories and experiences by narrating them. This approach was developed by Connelly and Clandinin (1990) and is frequently preferred in art-based research. It allows participants to understand events from their own perspectives, allowing data to be presented in a rich and original way. According to Leavy (2021), this method increases the validity of the research by revealing the multidimensional meanings of the data. The privacy and cultural backgrounds of the participants were respected, and ethical principles were followed.

The findings of this study highlighted the complex and multifaceted nature of the refugee experience through drama workshops. Findings from the drama workshops revealed several key themes regarding the dynamics of exclusion and empathy that refugees experience in their new communities. The theme of migration was explored in a dramatization in which participants explore the difficulty of leaving home and belonging to a new place. The theme of security emerged as participants expressed concerns about the safety of their new environment and how they would survive. Participants reported that refugees were motivated by the hope of building a better life in a new place, but they also struggled with the fear and anxiety of the unknown. In role-playing activities, some participants, while portraying excluded refugees, emphasized prejudices and fears based on physical and cultural differences. Others emphasized that the mere label of "refugee" was sufficient to cause exclusion, regardless of other aspects of their identity. Participants demonstrated how the label "refugee" could overshadow other aspects of one's identity and lead to feelings of alienation and displacement. In another role-play, they explored the complexities of discrimination faced by refugees. According to the participants, the roots of discrimination stemmed from prejudice, lack of empathy, fear of the unknown, differences in living standards and racism. Economic considerations and historical

biases were also seen as contributing factors. One participant attributed the discrimination to differences in socioeconomic status, arguing that "higher standard tourists" were treated well while those with lower standards of living were looked down upon. This was thought to be due to feelings of uncertainty and marginalization. Other participants believed that discrimination stemmed from prejudices passed down from generation to generation and the lack of effort to combat these prejudices. As a result, the drama workshop findings depicted the multifaceted experiences of refugees. The findings revealed the complex emotions and challenges refugees faced as they navigated their new environment.

The findings of this study indicated that teachers and prospective teachers showed a positive approach towards an online drama workshop that aimed to increase positive attitudes towards migration and refugees. The results of the questionnaires administered before and after the workshop showed significant differences in the participants' perspectives. Prior to the workshop, participants associated migration and refugees with their own experiences, but after the workshop, their answers considered the perspective of refugees. Participants also rated the refugee problem as very important after the workshop. The findings also revealed changes in participants' metaphors and perceptions of migration. Before the workshop, participants focused on voluntary migration and had a positive perspective on individuals' struggle for a better life. However, after the workshop, participants emphasized involuntary or politically motivated migration, highlighting the hopelessness, death, and helplessness experienced by refugees. During the workshop, participants recognized the exclusion and marginalization faced by refugees in new communities. Role-playing activities allowed participants to understand the reasons for exclusion, such as prejudices and fears caused by physical and cultural differences. Participants also acknowledged the harmful effects of social exclusion on refugees' creativity and self-worth.

This study revealed the adverse impact of social exclusion on the well-being of refugees, underscoring the imperative of establishing inclusive and welcoming environments to facilitate effective education. Teachers emerged as pivotal figures in addressing the needs of refugee children, necessitating a nuanced consideration of their attitudes and behaviors towards refugees for the manifestation of a culturally sensitive and humane approach. Conventional methods for fostering cultural sensitivity in teachers were deemed unsustainable, warranting the incorporation of art-based, drama-based, and reflective techniques into teacher training curricula.

The study indicated that an online drama workshop significantly influenced the attitudes of both teachers and prospective teachers towards migration and refugees. This workshop served as a catalyst for heightened self-awareness regarding participants' prejudices and stereotypes, fostering a deeper understanding of the challenges faced by refugees. Metaphors employed by participants shifted from portraying refugees as vulnerable and excluded to recognizing their vulnerability and deserving

support. This realignment with the experiences of forced migration, particularly its destructive effects, resonates with existing literature.

After the workshop, there was a greater awareness of the psychological distress and trauma experienced by refugees. It was noted that the ongoing problem of statelessness significantly contributed to the vulnerability and exclusion of refugees. Workshop participants focused specifically on the devastating effects of forced migration on individuals, particularly the problem of dispossession. This finding is in line with the existing literature, where forced migration is defined as a large-scale, sudden and often violent process (Chatty, 2010). According to Butler and Athanasiou (2013), those who lose their land, citizenship, property and sense of community are considered dispossessed. Dispossession refers not only to the unjust transfer of land, economic and political power, but also to the loss of rights associated with these actions (Butler and Athanasiou, 2013).

The study highlights the social, cultural, and psychological repercussions of forced migration and dispossession on individuals. It underscores the necessity of addressing basic needs before delving into higher-level concerns such as self-esteem and belonging. Recognizing refugee education as a crisis among teachers, there is a call to cultivate empathic tendencies and cultural sensitivity to deliver effective education to refugee students.

The findings of this study indicate that participants had increased awareness of issues related to the refugee crisis, including discrimination, prejudice, fear, poverty, and dispossession (displacement). This finding can be used to inform future policies, programs, and research aimed at addressing these issues. However, it should be noted that this study had a limited sample size and that the findings may not be representative of the views of the wider public and may not be generalizable to different contexts. Further research is needed to investigate the effectiveness of drama-based interventions in developing empathy and understanding among different groups, including refugees and migrants themselves. Future research could investigate the role of policy and structural changes in reducing the problems experienced by refugees in various study groups, in understanding each other between refugees and the host society, and in improving the general well-being of refugees and migrants. More comprehensive studies could be conducted on the long-term effects of arts-based interventions on the general well-being of refugees and migrants by collaborating with researchers from different disciplines. A more detailed examination of teachers' perceptions and attitudes towards the education of refugee children could contribute to the development of professional development programs for teachers. In this way, refugee children can be included in the education process more effectively. By conducting larger studies with participants from different cultural and social backgrounds, the generalizability of the findings can be increased. Implications of the research findings extend to policy, curricula, and further research endeavors addressing refugee-related issues. However,

additional research is warranted to scrutinize the efficacy of drama-based interventions, assess the role of diverse working groups in mitigating dispossession, and delve into teacher perceptions and attitudes concerning the education of refugee children.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmaya katılan tüm öğretmen ve öğretmen adaylarına teşekkür ederiz.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğeri kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, Orta Doğı Teknik Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulunun 0534-ODTUİAEK-2022 sayılı onayı ile yürütülmüştür.